

Plattelandsarmoede in Vlaanderen en Wallonië

Carmen Mathijssen

Een publicatie uit de reeks Horizonten

 cera

samen investeren
in welvaart
en welzijn

Plattelandsarmoede in Vlaanderen en Wallonië

Een publicatie uit de reeks [Horizonten](#)

COLOFON

Redactie

Carmen Mathijssen

Coördinator Maatschappelijke projectwerking voor het domein Armoede en sociale uitsluiting bij Cera

e-mail: carmen.mathijssen@cera.be

Titel

Plattelandsarmoede in Vlaanderen en Wallonië

Grafische vormgeving en druk

Lannoo, Tielt (120009)

Eindredactie

Greet Leynen

Carmen Mathijssen

Coördinatie

Franciska De Cock

Fotografie

Brandpunt 23

www.brandpunt23.com

Met dank aan de geïnterviewden, en de deelnemers aan de rondetafel.

Verantwoordelijke uitgever

Cera CVBA, Hilde Talloen, Philipssite 5 bus 10 – B-3001 Leuven

Ondernemingsnummer: RPR Leuven BTW BE 0403.581.960

ISBN: 9789077183250

Datum: 04/2012

www.cera.be

Inhoudstafel

<i>Wat is Cera en waarom investeren wij in plattelandsarmoede?</i>	5
<i>Hoe kwam deze publicatie tot stand?</i>	7
<i>Wat is armoede en meervoudige sociale uitsluiting? Wat is het platteland?</i>	8
Armoede en sociale uitsluiting	8
Platteland	9
<i>Wat is specifiek aan armoede op het platteland?</i>	10
Plattelandsarmoede is onzichtbaar, onbekend en onbemind	10
Terugtrekkende diensten en voorzieningen	11
Vervoersafhankelijkheid en vervoersarmoede	13
Onderbescherming en beperkte bestuurskracht van gemeenten en OCMW's	17
Woonnoden op het platteland voor huurders en eigenaars	19
Precaire arbeidsmarkt op het platteland	20
<i>Wie zijn de kwetsbare plattelandsbewoners?</i>	23
Ouderen	23
Jongeren en kinderen	23
Alleenstaande ouders, eenpersoonshuishoudens en eenwagengezinnen	24
Gezinnen met meervoudige problemen	24
Landbouwers en zelfstandigen in moeilijkheden	25
Noodkopers en huurders	26
Permanente campingbewoners	26
<i>Armoedebestrijding op het platteland: oplossingen</i>	28
Mobiliteit	28
Outreach	30
Toegankelijkheid	35
Het grondrecht wonen en het grondrecht werken op het platteland	37
Het grondrecht wonen op het platteland	37
Het grondrecht werken op het platteland	38
<i>Adviezen voor beleidsmakers en praktijkwerkers</i>	39
Participatie en inspraak	39
Sensibilisatie en vorming	40
Samenwerking en overleg	41
Armoedetoets	42
De rol van Cera	42
<i>Literatuurlijst</i>	44
<i>Websites</i>	46
<i>Deelnemers aan de rondetafels in Vlaanderen en Wallonië</i>	47

Wat is Cera en waarom investeren wij in plattelandsarmoede?

Cera is een coöperatie van om en bij de 415.000 vennoten. Vennoten en investeert samen met hen op financieel en maatschappelijk vlak. Cera investeert in de samenleving via maatschappelijke projecten. Deze projecten sluiten aan bij de waarden van onze coöperatie: samenwerking, solidariteit en respect voor het individu. Onze investeringen dragen bij tot de welvaart van alle betrokkenen en tot het welzijn van de hele samenleving.

Cera investeert in diverse maatschappelijke projecten rond armoedebestrijding op het platteland in Vlaanderen en Wallonië. Tot 2009 legde Cera hierbij de nadruk op boeren en tuinders in moeilijkheden. Goede voorbeelden hiervan zijn de projecten 'Boeren op een Kruispunt' (www.boerenopeenkruispunt.be) en 'Union des Agricultrices Wallonnes' (www.fwa.be/WEBSITES/StartPage_UAW.htm). We willen ons naast deze doelgroep echter ook richten op de hele Belgische plattelandsbevolking die met armoede te kampen heeft. We verbreden de doelgroep van de gesteunde projecten zo van boeren en tuinders naar alle kwetsbare plattelandsbewoners.

Daarom zette Cera in 2010 een interpretatief onderzoek op naar plattelandsarmoede in **Vlaanderen** met een literatuurstudie, een interviewronde en een rondetafel. Dit werd in 2011 in **Wallonië** herhaald, deze keer uitbesteed aan Prof. Dr. Marie-Thérèse Casman en haar medewerkster Stéphanie Linchet (ULG,

Institut des Sciences Humaines et Sociales). Cera volgde nauwlettend de methodologie en het verloop van dit onderzoek op. Zo garanderen we dat het methodologisch mogelijk is om een vergelijking te maken tussen Vlaanderen en Wallonië wat betreft plattelandsarmoede. De kern van deze derde en afsluitende onderzoeksfase is dus plattelandsarmoede in **België**. We richten ons zowel op het formuleren van een coherente probleemdefinitie als op het verkennen van onderbouwde oplossingssporen. Zo kijken we niet alleen naar 'armoede' maar ook naar 'armoedebestrijding' op het platteland.

Dit onderzoek vertrok van de vaststelling dat zowel praktijk, onderzoek als beleid relatief weinig aandacht besteden aan armoedebestrijding op het platteland. Het onderzoek, de praktijk en het beleid rond armoede in België richten zich vooral op stedelijke armoede. Dit onderzoek wil daarom de niche van armoede op het platteland in de kijker zetten. Deze publicatie handelt niet over plattelandsbeleid in het algemeen, maar licht wel toe welke knelpunten op het platteland het meest relevant zijn voor mensen in armoede. Dit rapport handelt ook niet over armoede en armoedebestrijding in het algemeen. Voor algemene adviezen m.b.t. armoedebestrijding verwijzen we naar Decenniumdoelen (www.decenniumdoelen.be). Dit rapport gaat wel over wat de plattelandscontext betekent voor mensen in armoede. Mensen in armoede worden in plattelandsgebieden immers meer of in andere vormen met

bepaalde problemen geconfronteerd. Dit onderzoek is een uitnodiging aan alle verantwoordelijke actoren in praktijk, beleid en

onderzoek om dit thema explicieter op hun agenda te zetten.

Hoe kwam deze publicatie tot stand?

De gehanteerde methodologie is de *Grounded Theory Approach* (Strauss & Glaser, 1977). Dit is een vorm van interpretatief onderzoek met kwalitatieve data, die geschikt is voor (literatuur-)onderzoek van diverse bronnen. Deze aanpak laat toe om breedvoerig data te verzamelen, waarbij zowel teksten van beleid, praktijk als theoretici geanalyseerd kunnen worden. Dit is de basis van zowel het Vlaamse, het Waalse als het Belgische onderzoek.

Diverse literatuur over het platteland werd doorgenomen op zoek naar armoedeaspecten. Omgekeerd werd diverse literatuur over armoede doorgenomen op zoek naar plattelandsaspecten. Na een initiële horizontale analyse (waar per tekst gecodeerd werd op een aantal *sensitising concepts*), volgde een verticale analyse. Hierbij werd per *sensitising concept* de informatie uit de diverse bronnen samengebracht. Deze *sensitising concepts* dienden als inspiratiebron voor het formuleren van brede, open interviewvragen. Daarna werden interviews afgenomen van sleutelactoren. Deze data zorgen dan weer voor input tijdens de rondetafels Plattelandsarmoede.

De neerslag van dit alles vindt u enerzijds in twee onderzoeksrapporten, namelijk een Nederlandstalig rapport over de stand van zaken in Vlaanderen en een Franstalig rapport over de stand van zaken in Wallonië. Die zijn beide gratis te downloaden via www.cera.be. Anderzijds worden deze twee onderzoeksrapporten in deze laagdrempelige publicatie over België samengebracht. Onze doelstelling met deze publicatie is het opwekken van goesting bij praktijkwerkers om zelf aan de slag te gaan rond plattelandsarmoede. We willen ook interesse en verantwoordelijkheid aanzwengelen bij beleidsmakers op alle niveaus voor dit complexe kruispunt van de twee horizontale beleidsthema's armoedebestrijding en plattelandsbeleid. Cera wil zo haar rol als bruggenbouwer binnen het thema plattelandsarmoede blijven waar maken.

Deze publicatie heeft – in tegenstelling tot de twee onderzoeksrapporten – niet de pretentie om een academisch rapport te zijn, ook al kwam de inhoud ervan wel op een wetenschappelijk onderbouwde manier tot stand.

Wat is armoede en meervoudige sociale uitsluiting? Wat is het platteland?

Vooraleer we het complexe onderwerp plattelandsarmoede aanraken, is het nodig om eerst kort te bespreken wat we verstaan onder 'armoede en sociale uitsluiting'. Ook het concept 'platteland' vraagt een korte toelichting vooraf.

Armoede en sociale uitsluiting

In België leven anderhalf miljoen mensen met een verhoogd risico op armoede. Voordat we onze aandacht richten op de specifieke verschijningsvormen van armoede op het platteland, is het nodig af te bakenen wat we bedoelen met 'armoede'. Decenniumdoelen 2017 verwoordt het als volgt: "Veel mensen in armoede nemen niet deel aan het sociale en culturele leven. Ze maken minder gebruik van de gezondheidszorgen. Dit gaat ten koste van hun levensverwachting. Ze hebben geen financiële armslag en moeten zich wenden tot de 'dure' huurmarkt voor een woning. De kosten van het dagelijks levensonderhoud en de energieprijzen blijven stijgen. De kloof tussen arm en rijk wordt steeds groter". Dit door Cera gesteunde project werkt met zes armoedebaremeters, namelijk gezondheidszorg, arbeid, inkomen, wonen, onderwijs en samenleven (zie ook www.decenniumdoelen.be).

Armoede gaat om meervoudige sociale uitsluiting. Zo is bijvoorbeeld werkloosheid of een moeilijkere toegang tot de formele arbeidsmarkt slechts één van de kenmerken die aan armoede worden toegeschreven.

Naast deze achtergestelde positie op de arbeidsmarkt zijn er nog meerdere aspecten van uitsluiting in zo goed als alle levenssferen, die armoede vorm geven. Er bestaan meerdere domeinen van achterstelling: sociale vereenzaming, moeilijke toegang tot de arbeidsmarkt, gebrekkige kwaliteit van huisvesting en beperkte participatie aan het maatschappelijke leven, de inkomens- en schuldenproblematiek... Volgens Vranken (2004, p. 50) is armoede altijd multi-aspectueel: "Verschillende vormen van uitsluiting interacteren en versterken elkaar in de armoede". Zo is armoede een netwerk van sociale uitsluitingen dat armen niet op eigen kracht kunnen overbruggen.

Armoede betekent uitsluiting op verschillende vlakken. Het is het ontbreken van haalbare kansen. Niet mogen en kunnen meedoen. Er niet bijhoren. Deze uitsluiting maakt dat sociale grondrechten niet gegarandeerd zijn: het recht op participatie aan de samenleving, op maatschappelijke dienstverlening, op een leefbaar inkomen, op een gezin, op cultuur en vrije tijd, op onderwijs en vorming, op werk, op een gezonde en betaalbare woning, op energie en water, en het recht op gezondheid en welzijn. Armoede is een structureel onrecht. De manier waarop onze samenleving is ingericht, maakt dat sommige mensen uit de boot vallen. Sommige instituties, groepen, gemeenschappen, verenigingen, buurten ... houden uitsluiting in stand door hun ontoegankelijkheid en bureaucratisch functioneren. De samenhang

tussen structurele en persoonlijke aspecten van armoede is belangrijk. Armoede heeft zware gevolgen voor de persoon en de manier waarop die zichzelf situeert in zijn omgeving. Het betreft de ervaring van schaamte, stress, eenzaamheid, het gevoel gefaald te hebben of zich nutteloos te voelen, maar ook de ervaring van wantrouwen en angst. Sociale uitsluiting en zichzelf afsluiten gaan vaak hand in hand.

Platteland

Een eenduidige definitie voor het platteland bestaat niet. Er zijn diverse definities, die elk hun eigen accenten leggen. Een gemeenschappelijk element in vele definities verwijst naar de lage bevolkingsdichtheid, bijvoorbeeld minder dan 150 inwoners per km². Het platteland kenmerkt zich inderdaad door kleinere dorpskernen en uitgestrekte gebieden. Er is een grote spreiding van een beperkt aantal inwoners op een grote oppervlakte. Een andere vaak gebruikte indicator verwijst naar het percentage niet-bebouwde opper-

vlakke. Wanneer bijvoorbeeld meer dan 80 % van de oppervlakte bestaat uit bossen en land- en tuinbouw, wordt er gesproken over 'platteland'. Soms is er ook sprake van een toegankelijkheidsindicator, die probeert te tonen hoe moeilijk of gemakkelijk het is om een bepaalde 'place of interest' te bereiken.

We willen ons met dit onderzoek niet in deze discussies mengen. We gebruiken geen kwantitatieve of meetbare definitie van 'platteland'. Zulk een classificatie bakent (te) scherp af tussen de plattelandscontext en de stedelijke context. Dit sluit daarmee een aantal gebieden uit die eigenlijk toch ook landelijke kenmerken (kunnen) hebben. Om zo inclusief en open mogelijk te zijn, werken we binnen dit onderzoek met een flexibele definitie, waarbij alle dorpen en wijken buiten de centrumsteden gezien worden als gebieden met landelijke kenmerken. Dit is een legitieme keuze aangezien ander armoedeonderzoek zich vooral richt op de (groot-)stedelijke problematiek, en wij met dit onderzoek daaraan complementair willen zijn.

Wat is specifiek aan armoede op het platteland?

Zowel in Vlaanderen als in Wallonië identificeerden we een gelijkaardige cluster van samenhangende problemen:

- Plattelandsarmoede is onzichtbaar, onbekend en onbemind
- Terugtrekkende diensten en voorzieningen
- Vervoersafhankelijkheid en vervoersarmoede
- Onderbescherming en beperkte bestuurskracht van gemeenten en OCMW's
- Woonnoden op het platteland voor huurders en eigenaars
- Precaire arbeidsmarkt op het platteland

Hieronder beschrijven we ze een voor een iets uitgebreider.

Plattelandsarmoede is onzichtbaar, onbekend en onbemind

Volgens Vandenbussche (1998, p. 51-52) is een belangrijk verschil met de stedelijke context dat armoede en sociale uitsluiting op het platteland meer geografisch verspreid en vaak verdoken voorkomt. Daardoor wordt het moeilijker meetbaar. Het gebrek aan concentratie vermindert de zichtbaarheid en remt groepsvorming af. Door de beperkte zichtbaarheid moet er rekening gehouden worden met een onderschatting van de armoedeproblematiek op het platteland. Steven Rommel (Samenlevingsopbouw Oost-Vlaanderen) wijst erop dat op het platteland armoede minder snel zichtbaar is, onder meer door de schaamte van mensen in armoede (wegens minder anonimiteit dan in de stedelijke context). De lagere bevolkingsdichtheid op het platteland en de relatieve nabijheid van de dorpsbewoners, laten geen anoniem leven toe zoals in de grotere steden. Volgens Casman & Linchet (2011) hebben dorpsbewoners in armoede

soms de indruk dat ze zich helemaal moeten blootgeven als ze een beroep willen doen op sociale hulpverlening of wanneer ze zich moeten verantwoorden voor het ontvangen van een uitkering. Het is niet verwonderlijk dat mensen proberen hun armoedesituatie te verbergen om niet terecht te komen in de 'gekende' families met een stigma of reputatie. RWLP (Réseau Wallonne pour la Lutte contre la Pauvreté) wijst op een verschil in perceptie tussen 'goede armen' en 'slechte armen'. Wanneer een oude senior haar rekeningen niet meer kan betalen, wordt gezegd dat ze een moedige dame is. Wanneer het echter gaat om iemand die nog nooit werk heeft gevonden, of iemand die bijvoorbeeld een kind heeft dat al in de gevangenis zat. Dan verandert het discours: dan moet men zich altijd verantwoorden, mag men geen fouten maken, moet men meer burger zijn dan de andere burgers. Bovendien leeft de angst bij uitkeringsgerechtigden in dorpen dat de sociale assistent hun gedrag – zoals een friet en boulet gaan eten in een frituur – zal afkeuren omdat men schulden heeft

(RWLP). Stigmatisering en het gebrek aan anonimiteit blijken obstakels bij het vragen om hulp. Mensen met hulpvragen twifelen om zich te laten identificeren als 'hulpbehoevend', omdat het daarna zeer moeilijk is om zichzelf (en hun familie) ooit nog van dat etiket te ontdoen (Casman & Linchet, 2011).

Armoedeproblemen op het platteland worden minder snel aangepakt. Nadine Vervaeke (VLM) beaamt dit tijdens het interview: "Er is sprake van onzichtbaarheid en onbekendheid. Er is een gebrek aan data over plattelandsarmoede, en er is een gebrek aan aandacht voor het thema". Monique Swinnen (Provincie Vlaams-Brabant) bevestigt deze onzichtbaarheid van de armoedeproblematiek en het ontbreken van grondige analyses, informatie of beleidsdocumenten. Aangezien zowel armoedebestrijding als plattelandsbeleid horizontale thema's zijn, die vele beleidsdomeinen doorkruisen, is het bovendien moeilijker om een grondige analyse te maken. Nochtans is er op het platteland wegens de specifieke context volgens Joke Dekoninck (Samenlevingsopbouw West-Vlaanderen) een nood aan andere (beleids-) modellen en andere concepten van aanpak.

Terugtrekkende diensten en voorzieningen

Het aantal voorzieningen in de (kleinere) dorpen en woonkernen blijft zowel in Vlaanderen als in Wallonië achteruit gaan. Sommige voorzieningen zoals ziekenhuizen, VDAB/FOREM en beroepsopleiding zijn enkel in grote centra beschikbaar. Op het platteland is er een beperkte aanwezigheid en bereikbaarheid van voorzieningen. "Bakker, beenhouwer en winkel verdwijnen vaak uit de dorpen." (Vandelannoote, Martens &

Thissen, 1997, p. 45). Plattelandsgemeenten worden geconfronteerd met een terugtrekkend verzorgingsnetwerk. De economische schaalvergroting zorgt volgens IPO (2006-B, p. 8-10) ervoor dat publieke en commerciële voorzieningen zich eerder vestigen in meer centrale plaatsen, waardoor het voorzieningsniveau van de dorpen daalt. Daarbij komt nog de problematiek van de betaalbaarheid van de diensten (Vandenbussche, 1998). Vandenbussche (1999) wijst erop dat doorheen de rationalisering (kostenbeheersing) en de schaalvergroting (centralisatie) van de formele dienstverlening, er op het platteland vaak slechts beperkte voorzieningen overblijven. Dit heeft tot gevolg dat de bereikbaarheid van (verder afgelegen) kwaliteitsvolle voorzieningen voor bepaalde bewonersgroepen op het platteland steeds minder vanzelfsprekend wordt. Het gaat hierbij ook om culturele voorzieningen, onderwijsfaciliteiten, tewerkstelling, zorg en welzijnsinstellingen, sport en recreatie, collectieve ruimten en basismobiliteit. Het wegvallen van deze diensten en voorzieningen zorgt volgens Casman & Linchet (2011) voor een verlies aan sociale contacten binnen het dorp.

IPO (2006-B, p. 21) wijst erop dat plattelandsgebieden met een relatief beperkte vraag naar voorzieningen niet langer verzekerd zijn van dienstverlening. Het gemis aan bepaalde producten wordt beduidend sterker aanvoeld door diegenen die voor het doen van boodschappen afhankelijk zijn van personen buiten het gezin. Het grootste gemis is er ten aanzien van brood, vlees en algemene voeding. Soms mist men ook financiële instellingen. Vooral de kleinste kernen – geconfronteerd met een aanhoudende daling van het aantal inwoners en een toenemende vergrij-

zing van de bevolking – worden geconfronteerd met de afname van winkels, geldautomaten en oplaadpunten voor budgetmeters. Ook eerste- en tweedelijnsvoorzieningen en de voorzieningen voor gezin en welzijn worden niet meer in elke plattelandskern aangeboden. Voor gezinnen met kinderen is de aanwezigheid van kinderopvanginitiatieven in de nabijheid belangrijk. Wie vervoersafhankelijk is, ondervindt de meest negatieve gevolgen.

Casman & Linchet (2011) voegen daar nog aan toe dat er vaak lokaal geen keuze is wat betreft betaalbare kledij. Op dezelfde manier als de kleine kruidenierszaken vergeleken bij grootwarenhuizen een duurdere prijs vragen, zo is het ook bij het aanbod van kleding in de lokale kledingswinkels. Ook toegang tot gezondheidszorgen en ziekenhuizen blijkt moeilijk en duur voor velen door de lange

afstanden, het ontoereikende openbare vervoer en de hoge kost daarvan. Casman & Linchet (2011) beschrijven een dilemma voor dorpsbewoners in armoede: ofwel doen ze hun boodschappen in de stedelijke context, wat zorgt voor hoge transportkosten, ofwel doen ze hun boodschappen lokaal, wat zorgt voor hogere kostprijzen.

Volgens IPO (2006-B, p. 20) leidt de bestuurlijke en organisatorische schaalvergroting ertoe dat inwoners van het platteland letterlijk verder af komen te staan van publieke functies als overheid, onderwijs, cultuur en gezondheidszorg. Vergrijzing en de trend dat ouderen langer thuis blijven wonen, zorgen ervoor dat meer ouderen hulp dicht bij huis nodig hebben. Dit leidt tot een nieuwe vraag naar diensten en voorzieningen op lokaal niveau.

Het Vlaams Netwerk van Verenigingen waar armen het woord nemen verwijst ook naar dit knelpunt. Dienstverlening wordt in deelgemeenten vaak afgebouwd. Alle diensten (OCMW, CAW, VDAB ...) worden geconcentreerd in de hoofdgemeente of in een naburige grotere gemeente. Verplaatsingen kunnen dan snel oplopen tot meer dan 10 km. Het Vlaams Netwerk vraagt degelijk georganiseerde sociale dienstverlening binnen de deelgemeenten. Zo zijn er bijvoorbeeld weinig investeringen in de verbetering van ontmoetingscentra. Dit is ook Nadine Vervaeft niet ontgaan: "Er zijn niet overal ontmoetingsplaatsen, waar mensen in armoede vaak nood aan hebben. Er zijn ook amper verenigingen waar armen het woord nemen op het platteland".

Verder hebben veel hulp- en dienstverlenende organisaties huisbezoeken sterk tot volledig afgebouwd. Dit is volgens het Vlaams Netwerk en volgens VLM (2009, p. 7) een evolutie die teruggedraaid moet worden. Voor een goed begrip van de situatie waarin sommige mensen zich bevinden en voor het opbouwen van een vertrouwensband met mensen in armoede, is het echter nodig om ook huisbezoeken te voorzien binnen de dienstverlening.

Zolang iemand niet afhankelijk is van dienstverlening, vormt het volgens Hautekeur en Viaene (2011, p. 13) geen probleem dat de commerciële en niet-commerciële dienstverlening op het platteland minder zijn uitgebouwd: "Eens dat wel gebeurt, lijken de problemen zich snel op te stapelen. Nochtans mag de afstand geen reden zijn voor het niet uitoefenen van je grondrechten. Mensen die noodgedwongen of door omstandigheden in precare situaties leven op het platteland

moeten een beroep kunnen doen op een volwaardige dienstverlening". De subsidiëring van dienstverleners (vaak bepaald door een minimumaantal participanten) is niet aangepast aan de specifieke context van het platteland. Het behoud van voorzieningen staat echter soms op gespannen voet met sectorale eisen van kwaliteit en professionaliteit. Het gaat in kleine rurale kernen vaak om zulke kleine aantallen, dat niet tegelijkertijd alle eisen van professionaliteit van personeel en ruimte kunnen worden gehaald. De vraag wordt wat het belangrijkste is: het bestaan van de voorziening of de kwaliteit ervan. Deze vraag is tot op zekere hoogte onoplosbaar.

Vervoersafhankelijkheid en vervoersarmoede

Mobiliteit is een essentiële factor voor een kwaliteitsvolle leefomgeving in plattelandsgebieden. Volgens IPO (2006-b, p. 8-11) is de wagen daartoe in vele gevallen noodzakelijk. Dankzij de wagen hebben gezinnen toegang tot stedelijke voorzieningen. Voor de minder mobiele bewoners zijn voorzieningen niet altijd gemakkelijk te bereiken. De ernst van de bereikbaarheidsproblematiek en vervoersafhankelijkheid neemt toe naarmate men meer zorgbehoevend en/of arm is. Het is de armste bevolkingsgroep die zich het minste, minder snel en met een kleiner bereik verplaatst. Voor bepaalde bewonersgroepen wordt de bereikbaarheid van (verder afgelegen) kwaliteitsvolle voorzieningen steeds minder vanzelfsprekend. Dit werd ook in Wallonië vastgesteld door Casman & Linchet (2011). Boodschappen doen, administratie in orde brengen, zich verzorgen of deelnemen aan cultuur kan een hele dag in beslag nemen voor dorpsbewoners die niet

beschikken over een eigen wagen. Kinderen en jongeren uit gezinnen zonder wagen (of zelfs met één wagen) ondervinden vaak moeilijkheden om zelfstandig deel te nemen aan sport, jeugdbewegingen of andere activiteiten. Telkens moeten ze door hun ouders weggebracht worden, of zijn ze afhankelijk van het openbaar vervoer.

Volgens Kesteloot (2007, p. 20) trekt de jongere dorpsbevolking weg naar de stad "waardoor het openbaar vervoer niet meer langskomt wegens te weinig klanten". De minst flexibele en mobiele, en daardoor kwetsbare mensen worden vervoersarmen. Bereikbaarheid wordt voor steeds meer plattelandbewoners een probleem. De onvoldoende aanwezigheid van openbaar vervoer is een knelpunt. Vaak kan er wel (beperkt) van en naar de hoofdgemeenten gereden worden, maar tussen de deelgemeenten is de aanwezigheid van openbaar vervoer eerder uitzonderlijk. Volgens Meert (2003, p. 26) betekent vervoersarmoede "dat mensen door mobiliteitsproblemen verhinderd worden om op een volwaardige manier aan het openbare leven deel te nemen". Zo worden mensen met een gebrek aan mobiliteit uitgesloten op meerdere domeinen van het maatschappelijke leven. "Wie onvoldoende mobiel is, ondervindt tal van problemen in het dagelijkse leven, gaande van boodschappen doen, tot het volgen van onderwijs, buitenshuis werken, cultuur beleven en sociaal leven." (Meert, 2003, p. 29).

Volgens het Fonds Vrijtijds participatie (2011) is mobiliteit een knelpunt voor dorpsbewoners bij de deelname aan cultuur, jeugd(werk)activiteiten en sport. Dit illustreert een ervaring vanuit de Welzijnsschakel 'Houvast' in Meerhout-Laakdal: "Ik ben nog bij de

KVLV van het dorp waar ik vroeger woonde. Dat is wel met de fiets bereikbaar, maar veel van de activiteiten gaan 's avonds door en ik wil niet in het donker naar huis met mijn fiets". Het is niet alleen moeilijk om ergens naar toe te gaan; het blijkt vooral moeilijk om daarna weer terug thuis te geraken. Zo blijkt ook bij Welzijnsschakel/Vereniging waar armen het woord nemen 't Schoederkloptje' in Zarren: "Ik maak meestal gebruik van de belbus, maar daar moet je goed op de uren letten want die bus rijdt 's avonds niet meer".

Vervoersarmoede is gerelateerd aan de sociaaleconomische positie van het gezin en de deelname van de gezinsleden aan de arbeidsmarkt. Meert (2003, p. 32) observeert een wisselwerking tussen vervoersarmoede en werkloosheid waarbij oorzaak en gevolg niet strikt van elkaar te scheiden zijn. Werkloosheid of een ontoereikend vervangingsinkomen leidt tot minder koopkracht en minder mobiliteit. Beperkingen in mobiliteit zorgen voor moeilijkheden bij het zoeken en houden van een job. Vlaamse industrieterreinen zijn bijvoorbeeld amper bereikbaar met het openbaar vervoer. Door de afwezigheid van tewerkstelling, verlaten jongeren en actieve mensen het platteland op zoek naar aangepast werk of zijn ze aangewezen op pendelen naar tewerkstellingscentra. In plattelandsgebieden is het globale aanbod aan jobs beperkter (Vandenbussche, 1998). Ook Hautekeur (2011) legt de link tussen mobiliteit en arbeid: sociale-economieprojecten in landelijke regio's zouden volgens hem een veel grotere doelgroep kunnen tewerkstellen, terwijl ze nu enkel mensen bereiken die zich kunnen verplaatsen met het openbaar vervoer of die beschikken over eigen vervoer. Werkzoekenden in dorpen kunnen zich moeilijk verplaatsen naar de VDAB of

andere vormingsinitiatieven wat hun kwetsbare positie nog versterkt.

Als specifiek probleem van kwetsbare bewonersgroepen op het platteland, verwijst ook het Vlaams Netwerk van Verenigingen waar armen het woord nemen (2008) naar mobiliteitsmoeilijkheden. Ze wijzen daarbij eerst op de organisatie van het openbaar vervoer:

- Het is van gemeente tot gemeente afhankelijk of het vervoer met de **belbus** goed uitgebouwd is. Een bijkomende financiële drempel is het betaalnummer dat minstens twee uur op voorhand moet gebeld worden. De belbus is niet beschikbaar op late uren. Wanneer mensen 's avonds naar een activiteit willen, kan dat niet met de belbus. Door de vaste trajecten en stopplaatsen moet je soms toch nog een aantal kilometers afleggen om aan de halte te geraken of op je uiteindelijke bestemming. Voor mensen met fysieke beperkingen is dit niet vanzelfsprekend. Peeters (2006) voegt hieraan toe dat de belbus van De Lijn wel uitgerust is voor rolstoelvervoer, maar enkel rijdt tussen bushaltes en niet van deur tot deur. Daarbij speelt de fysieke toegankelijkheid van de bushaltes. Niet iedereen kan zich verplaatsen naar de opstapplaats van de bus, die vaak niet aangepast zijn aan minder mobiele gebruikers. Sommige personen hebben bovendien nood aan extra steun bij het in- en uitstappen, of aan begeleiding ter plaatse. Joke Dekoninck stelt vast dat de belbus niet voldoet om te kunnen gaan werken. Het is een geschikt systeem voor verplaatsingen in de vrije tijd, maar het is geen structurele oplossing voor iemand die bijvoorbeeld in een ploegensysteem werkt.
- Zowel De Lijn als NMBS hebben een aantal sociale voordeeltarieven. Deze zijn echter onvoldoende gekend.

- In meerdere plattelandsgebieden doet men voor verplaatsingen vaak een beroep op vrijwilligers, al dan niet georganiseerd in een mindermobielen centrale aangezien openbaar vervoer soms (zo goed als) afwezig is. Er is nood aan subsidiëring van organisaties die dergelijke vrijwilligers samenbrengen. De kostprijs bij vele mindermobielen centrales ligt heel hoog, namelijk een prijs per kilometer. Maken we bijvoorbeeld de vergelijking tussen enerzijds de vervoerskost van een senior in de stad (die gratis het stedelijk goed uitgebouwde netwerk van openbaar vervoer kan gebruiken), en anderzijds de vervoerskost van een senior in een dorp. Dan blijkt dat de senior in het dorp ook recht heeft op gratis openbaar vervoer, maar door het gebrek aan openbaar vervoer gebruik moet maken van een mindermobielen centrale aan een vaste kost per kilometer.

In Wallonië signaleren Casman & Linchet (2011) dat het openbaar vervoer op het platteland afneemt. Op sommige plaatsen is het bijna onbestaand. De opstapplaatsen zijn bovendien soms (te) ver verwijderd, vooral voor kwetsbare gebruikers.

Samen met Casman & Linchet (2011) stellen we dat het niet kunnen beschikken over mobiliteit een belangrijke factor is in het sociaal isolement van sommige plattelandsbewoners. Mobiliteitsproblemen zijn een belangrijk aspect van toegankelijkheidsproblemen en dus ook een aspect van integratieproblemen. Dit weegt zwaarder door in een dorp waar de voorzieningen en diensten verder af staan van de bewoners. Het ontbreken van mobiliteit is verbonden aan een onvoldoende inkomen en dus aan een zwakkere koopkracht. Dit remt de deelname aan het maatschappelijke leven af. Individuele en collectieve mobiliteit is nodig

om verbanden te leggen tussen meerdere dagelijkse levenssferen: thuis, werk, leren, diensten, ontspanning ... In dorpen is er bijna altijd een verplaatsing nodig voor deze dagelijkse behoeften. De ruime tijd die dorpsbewoners moeten uittrekken voor deze verplaatsingen maken een vast en omvangrijk deel uit van hun dagelijkse planning. We mogen volgens Casman & Linchet (2011) ook niet onderschatten dat zich verplaatsen met het openbaar vervoer voor sommigen een ware uitdaging is: de trajecten begrijpen, de afstapplaats herkennen, de uurroosters ontcijferen ... is niet voor iedereen evident zonder ondersteuning.

Hautekeur & Viaene (2011, p. 53) voegen hieraan toe: "Wanneer wonen op het platteland een vrije keuze is, kies je voor afstand tussen je woonplaats en allerhande soorten commerciële en maatschappelijke dienstverlening. Voor een aantal bewoners van het platteland is dit echter geen vrije keuze. Zij wonen er omdat ze moeten (bijvoorbeeld omdat het betaalbaar is) of omdat hun familie er al generaties lang woont. De grote afstand is hen meer overkomen dan dat het een vrije keuze is geweest. Voor hen moet dienstverlening even gelijkwaardig zijn als voor mensen in een stedelijke omgeving. Dit vereist een gericht en gepast aanbod".

Onderbescherming en beperkte bestuurskracht van gemeenten en OCMW's

De bestuurskracht van een gemeente is het vermogen om effectieve antwoorden te geven op concrete vragen en problemen. Vandenbussche (1998) spreekt over bestuurskracht als een complex samenspel tussen beleidscultuur, beleidsvisie, financiële

middelen, personeel ... VLM (2009, p. 8) bespreekt de beperkte bestuurskracht van de gemeenten op het platteland als het resultaat van onder meer een kleiner fiscaal draagvlak door gemiddeld lagere inkomens (lagere inkomsten personenbelasting), een lagere waarde van het onroerend goed (lagere inkomsten onroerende voorheffing) en minder industrie en economische activiteiten. Bestuurskracht wordt niet alleen beïnvloed door de (beperkte) financiële draagkracht van de rurale gemeenten, maar soms ook door een gebrek aan expertise van lokale bestuurders. Soms is er een gebrek aan ideeën en visie over hoe armoede op het platteland aan te pakken.

Volgens Vandenbussche (1999, p. 61-63) wordt er in de regelgeving niet voldoende rekening gehouden met de specifieke realiteit van plattelandsgebieden. Er is volgens hem nood aan een differentiatie in beleid "waarbij een aangepaste normering in de plaats kan komen van de 'eenheidslat' die voor het platteland vaak te hoog ligt". De lage bevolkingsdichtheid en de soms onaangepaste regelgeving voor specifieke gemeenten, hypotheekeren vaak het nemen van adequate acties op het terrein. In een plattelandscontext mag de tijd die nodig is om mensen fysiek te bereiken, niet onderschat worden. "Kenmerken van plattelandsgebieden zijn uitgestrektheid, lage bevolkingsdichtheid, verspreid liggende kernen/dorpen/kerkdorpen, open ruimte, geïsoleerde bewoning ..." (Vandenbussche & Rasking, 2001, p. 74). Problematieken zijn bovendien doorgaans beperkt aanwezig zodat geen specifieke projecten kunnen opgestart worden (Vandenbussche, 1998, p. 66). Ook in Wallonië stellen Casman & Linchet (2011) vast dat in dorpen met lage inwonersaantallen er

vaak niet genoeg personen 'van hetzelfde type' aanwezig zijn.

Gemeenten hebben de verantwoordelijkheid om voor een langzaam afnemend aantal inwoners hun beleid te blijven garanderen wat betreft verzorging, cultuur ... (De Roo & Thissen, 1997, p. 26). Landelijke OCMW's werken daarbij vaak met een beperkte personeelsequipe: "In sommige gevallen kan hierdoor niet altijd permanentie worden verzekerd (vooral in kleinere gemeenten), andere voelen zich genooddaakt om minder aandacht te besteden aan bepaalde aspecten van de OCMW-dienstverlening." (Vandellannoote, Martens & Thissen, 1997, p. 44). Dit blijkt onder meer uit het dalend aantal huisbezoeken.

De organieke wet van 1976 verankert op federaal niveau het recht op maatschappelijke dienstverlening van elke persoon¹. OCMW's werden opgericht om het recht te verzekeren dat iedereen in staat moet stellen om een leven in menselijke waardigheid te leiden. Het aanbod en de kwaliteit van maatschappelijke dienstverlening staan op het platteland echter onder druk. Bepaalde rechthebbenden bevinden zich in een situatie van onderbescherming. Dit betekent dat ze recht hebben op maatschappelijke dienstverlening van het OCMW maar die om informatie, administratieve, situationele, gevoelsmatige redenen niet ontvangen. Mensen die in een landelijk gebied wonen, hebben een hoger risico op onderbescherming. Het is

nodig dat rechthebbenden op maatschappelijke dienstverlening, OCMW's, CAW's en andere actoren samen drempels detecteren die onderbescherming in de hand werken en komen tot concrete verbeteringsacties. Hautekeur en Viaene (2011, p. 13) wijzen erop dat op het platteland niet alleen de fysieke afstand, maar ook de mentale afstand tot dienstverlening een grotere drempel vormt. Plattelandsbewoners maken bijvoorbeeld weinig gebruik van de tegemoetkomingen die men zelf moet aanvragen (maximumfactuur, mantelzorgpremie ...). Daarom pleiten ze voor een automatische rechtentoekenning.

Casman & Linchet (2011) hebben een genuanceerd zicht op de kleinschaligheid van de gemeenten en het CPAS (Centre Publique d'Aide Sociale) in Waalse dorpen. Ze zien deze kleinschaligheid enerzijds als een obstakel, maar anderzijds ook als een mogelijke troef. Ze erkennen dat de inkomsten van kleinschalige dorpen beperkt zijn door de lagere bewonersaantallen, wat maakt dat zij in verhouding minder inkomsten hebben dan meer stedelijke en dichtbevolkte gebieden. Ze moeten met die minder middelen toch proberen tegemoet te komen aan allerlei behoeften van hun inwoners. De behoeften zijn kleinschalig, maar even veelzijdig en divers als de behoeften in verstedelijkte gebieden. Een CPAS speelt daarbij lokaal telkens een grote rol. Het kleinere inwonersaantal kan dan ook een troef zijn aangezien dat soms betekent dat de lokale beleidsmakers hun inwoners beter kennen, dat ze weten waar de achtergestelde buurten zijn, en wie er leeft in de achtergestelde gezinnen. Dat geeft kans op een aanpak op maat van de specifieke lokale behoeften (in tegenstelling tot een standaardaanbod).

---

1 De wettelijke basis voor het recht op maatschappelijke dienstverlening is de federale organieke wet van 1976 en de daaruit voortvloeiende wetgeving, met onder andere de wet op maatschappelijke integratie in 2002.

Woonnoden op het platteland voor huurders en eigenaars

Volgens Casman & Linchet (2011) zijn de koop- en huurprijzen de laatste jaren gestegen, terwijl de gezinsinkomsten niet proportioneel stegen. Het deel van het gezinsbudget dat dient voor woonkosten, is daarmee vergroot. Sommige mensen worden zo verplicht om te verhuizen naar 'goedkopere' gemeenten verder weg van de steden. Daar heeft het bestaande aanbod vaak onvoldoende kwaliteit, bijvoorbeeld door groot energieverlies. Ook Thissen (2010) beschrijft de migratie van stedelijke armen naar de goedkopere huisvesting op het platteland, inclusief campings. Op het platteland is er meer huisvesting beschikbaar aan lagere prijzen, die mensen in armoede uit de stedelijke context aantrekt. Joke Dekoninck vertrekt daarbij van de vaststelling dat er op het platteland slechts een beperkte huurmarkt is voor mensen met een beperkt budget. Voor kwetsbare groepen is de toegang tot de private huurmarkt problematisch. Er is niet altijd een evenwicht tussen prijs en kwaliteit van huurwoningen. De lage kwaliteit van de (vooral oudere) woningen heeft hoge energiekosten tot gevolg. De totale huurkost is eigenlijk de huurprijs en de prijs van het energieverbruik. Energiebesparende maatregelen lijken op het eerste zicht een mogelijke oplossing. Een knelpunt is echter dat door een verbeterde kwaliteit van de woningen de huurprijs meestal ook stijgt. Maatregelen voor kwaliteitsverbetering van huurwoningen op het platteland hebben zo ook als effect dat de huurmarkt voor lagere inkomens verkleint.

Ook Hautekeur vermeldt 'onaangepaste huisvesting' als probleem. Hautekeur (2011,

p. 11-12) voegt hier aan toe dat de oudere plattelandsbevolking vaak woont in oude, onaangepaste, onveilige en oncomfortabele woningen: "een piepkleine badkamer met een badkuip waarvan de bewoners geen gebruik meer kunnen maken, een keuken zonder comfort, waar een kraan met warm water zich in een achterkamer of stal bevindt". Hij beaamt dat de woonbehoeften op het platteland groot zijn, terwijl de rechthebbers echter geen gebruik maken van de provinciale of Vlaamse premies om hun woning aan te passen. Het gaat hier niet alleen om financiële drempels, maar ook om psychologische drempels zoals 'we hebben altijd zo gewoond'.

Monique Swinnen wijst, naast op de huurders, ook op de kwetsbare doelgroep huiseigenaars met een (te) laag inkomen. Ze zijn wel eigenaar van een woning, maar die is te groot, heeft te veel trappen, is onvoldoende geïsoleerd met een hoog energieverbruik ... De woning en de tuin vragen soms om veel onderhoud, die de eigenaar niet (meer) zelf kan doen of betalen. Volgens het Steunpunt tot Bestrijding van Armoede, Bestaansonzekerheid en Sociale Uitsluiting (2012) is in België het aandeel huiseigenaars vrij hoog, namelijk 74,4 % in het Vlaamse Gewest en 70 % in het Waalse Gewest. Joke Dekoninck beaamt dat er op het platteland relatief weinig huurwoningen zijn, en dus procentueel gezien veel huiseigenaars. Ook het Steunpunt (2011) wijst op een groep van 'noodkopers', mensen met een laag inkomen die een huis kopen van slechte kwaliteit, maar geen middelen hebben om het te renoveren of zelfs de noodzakelijke herstellingswerken uit te voeren. Hier vult Henk Van Hootegem (Steunpunt tot Bestrijding van Armoede, Bestaansonzekerheid en Sociale Uitsluiting)

aan dat gebrekkige huisvesting een aanleiding kan zijn tot gezondheidsproblemen.

Er is een tekort aan betaalbare huurwoningen in België (Steunpunt tot Bestrijding van Armoede, Bestaansonzekerheid en Sociale Uitsluiting, 2011). Sociale huurwoningen zouden nochtans mee een antwoord kunnen bieden op de huisvestingsvraag van mensen met een laag inkomen. België heeft een laag aandeel sociale woningen in verhouding met het aantal private huishoudens: 5,6 % in het Vlaams Gewest en 7 % in het Waalse Gewest (Steunpunt tot Bestrijding van Armoede, Bestaansonzekerheid en Sociale Uitsluiting, 2011). De wachtlijsten en wachttijden voor een sociale woning zijn dan ook groot, terwijl de uitbreiding van het huizenbestand langzaam verloopt.

Nadine Vervaeke vraagt zich af of het een goed idee is om zomaar het aantal sociale woningen op het platteland te vergroten. Door stijgende woning- en huurprijzen in grotere centra komen mensen in armoede zonder wagen soms in minder bereikbare woonkernen terecht. Ze krijgen dan andere problemen op andere domeinen zoals mobiliteit en dienstverlening. Ook Hautekeur en Viaene (2011, p. 14) bevestigen dat kwetsbare doelgroepen zonder eigen vervoer soms terechtkomen in kleine afgelegen dorpskernen waar ze niemand kennen. Hierdoor komen sociale huurders vaak in moeilijke situaties terecht: geen mobiliteit, afgesneden van een eventueel sociaal netwerk, geen toegang tot dienstverlening. Joke Dekoninck stelt vragen bij de evolutie in het toewijzingsreglement van sociale huisvesting, waarbij kwetsbare groepen zonder eigen vervoersmiddelen terechtkomen in landelijke kernen. Is dit 'goedkoop wonen op het platteland' wel een

goede ontwikkeling? Wat met werk, school, sociale netwerken, die hiermee onder druk komen te staan? Is wonen in een minder uitgeruste dorpskern een bedreiging voor kansen op andere levensdomeinen? Bij sociale huisvesting op het platteland is het belangrijk te vragen aan welke voorwaarden dit moet voldoen, en volgens welk concept er gewerkt wordt. Joke Dekoninck benadrukt de noodzaak aan een doordachte aanpak en beleid voor het optimaliseren en toegankelijk houden van sociale huisvesting op het platteland. Het is nodig om sociale woonwijken op het platteland te koppelen aan goede dienstverlening en bereikbare voorzieningen.

Casman & Linchet (2011) wijzen erop dat momenteel op het platteland het aanbod van sociale woningen onvoldoende is. Veel gemeenten beschikken ook niet over noodopvang of transitopvang. Bovendien wijzen zij op een mogelijke politieke onwil op het gebied van sociale huisvesting. Die onwil kan liggen aan een tekort aan kennis, maar ook aan het verwerpen of negeren van de noden van een deel van de lokale bevolking. Lokale beleidsmakers vrezen soms dat ze door het aanbieden van sociale huisvesting ook kwetsbare mensen uit andere gemeenten gaan 'aanzuigen'. Indien iedere gemeente echter een antwoord zou bieden op de behoeften van hun eigen bevolking, dan zou er geen sociale migratie ontstaan door een ad-hoc aanbod.

Precaire arbeidsmarkt op het platteland

Volgens Casman & Linchet (2011) is de arbeidsmarkt op het platteland in Wallonië gekarakteriseerd door een toename van precaire arbeid (deeltijdse jobs, interims, seizoensarbeid) die

geen stabiliteit of leefbaar loon garandeert. Daarbij zijn er ook een aantal 'werkende armen', die onder de armoedegrens leven ondanks het uitoefenen van voltijdse arbeid. Vooral vrouwen werken in onderbetaalde jobs. Er is volgens Hautekeur en Viaene (2011, p. 13) ook in Vlaanderen een gebrekkig aanbod van (sociale) tewerkstelling.

Casman & Linchet (2011) wijzen erop dat het rurale milieu geen grote generator is van tewerkstelling. De structuren van publieke en commerciële diensten zijn kleinschaliger dan in gebieden met hogere bevolkingsdichtheid, en hebben bijgevolg ook minder nood aan werknemers.

De uitdaging met betrekking tot kinderopvang op het platteland is volgens Casman & Linchet (2011) dubbel. Enerzijds is er nood voor werkzoekenden om hun kinderen te

kunnen plaatsen. Tegelijkertijd houdt de creatie van meer opvang ook een potentieel in voor de creatie van tewerkstelling op het platteland in de sector van kinderopvang. Daaraan is een tekort op het platteland, wat weer problemen met zich meebrengt voor jonge ouders die geen opvang vinden voor hun kinderen wanneer ze willen gaan werken of een opleiding volgen.

Het probleem van mobiliteit heeft uiteraard een grote impact op de toegang tot arbeid voor dorpsbewoners. De toegang tot vacatures, werkwinkels, sollicitaties, werk- en opleidingsplaatsen staat onder druk bij hen die mobiliteitsproblemen ondervinden.

Wie zijn de kwetsbare plattelandsbewoners?

We vragen ons af welke mensen door deze problemen getroffen worden. Hieronder beschrijven we de groepen met een verhoogd armoederisico.

Ouderen

Zowel in Vlaanderen als in Wallonië worden gelijkaardige evoluties vastgesteld: enerzijds vergrijzing (toename van de hogere leeftijdsgroepen) en anderzijds ontgroening (jongeren die wegtrekken naar de steden). De vergrijzing veroorzaakt een toenemende vraag naar zorg op het platteland. Daarbij komt dat informele zorgverlening en mantelzorg tegenwoordig minder vanzelfsprekend zijn, en onder druk staan. Dit zorgt voor een toenemende vraag naar professionele zorg. Voor senioren op het platteland zijn thuiszorg, gezinszorg, maaltijden aan huis essentieel om in hun eigen huis te kunnen blijven wonen.

In Wallonië en Vlaanderen zijn ouderen op het platteland blootgesteld aan een verhoogd armoederisico. Volgens Hautekeur (2011) is vergrijzing een van de grootste uitdagingen voor het platteland. Vergrijzing heeft verreikende consequenties voor meerdere beleidsdomeinen zoals welzijn, cultuur, huisvesting en maatschappelijke dienstverlening. Vooral alleenstaande ouderen worden op het platteland getroffen door eenzaamheid en sociaal isolement. Koppels die slechts één pensioen ontvangen en alleenstaande vrouwen zijn bijzonder kwetsbaar. Vrouwen ontvangen vaak een lager pensioen omdat hun professionele loopbaan korter of onbe-

staand is. Hautekeur signaleert ook een stijgend aantal dementerende ouderen in de sociale huisvesting.

Volgens het Steunpunt Sociale Planning en Overleg van de Provincie Vlaams-Brabant (2007) hebben ook allochtone ouderen een verhoogd risico op sociale uitsluiting. Bij deze doelgroep is er nood aan de uitbouw en aanpassing van de huidige professionele thuiszorg, welzijns- en zorgvoorzieningen.

Jongeren en kinderen

Naast de vergrijzing wordt zowel in Vlaanderen als in Wallonië op het platteland een ontgroening vastgesteld. Jongeren worden aangetrokken door meer stedelijke omgevingen. Een kleinere groep jongeren blijft in de dorpen. Door de toenemende vergrijzing dreigt deze relatief kleine groep jongeren een 'vergeten' doelgroep te worden. Bij deze jongeren zijn er meerdere kwetsbare groepen.

Hautekeur (2011, p. 8) beschrijft een groep maatschappelijk kwetsbare jongeren op het platteland, die hun schoolopleiding niet afmaken en weinig of geen perspectief op werk hebben. Daarnaast is er een soort restgroep van 18- tot 25-jarigen die nergens terecht kan, en geen plaats vindt in de samenleving. Volgens Hautekeur (2011, p. 9) kunnen ze niet meer terugvallen op de Bijzondere Jeugdzorg en zijn ze moeilijk toe te leiden naar (sociale en reguliere) tewerkstelling. Ook het Steunpunt tot Bestrijding van Armoede, Bestaansonzekerheid en Sociale Uitsluiting (2012, p. 71) richt de aandacht op

een specifiek segment van de groep maatschappelijk kwetsbare jongvolwassenen, namelijk jongeren in armoede die een voorziening voor Bijzondere Jeugdzorg verlaten. Deze zorgverlaters hebben een verhoogd risico op sociale uitsluiting.

Daarnaast zijn er in dorpen kinderen en jongeren die in generatiearmoede opgroeien. Bovendien hebben volgens het Steunpunt Sociale Planning Provincie Vlaams-Brabant ook tienermoeders en hun kinderen een verhoogd armoederisico. Tiernermoeders verlaten vaker vroegtijdig de school, en hebben meer kans om alleenstaande moeder te worden. Kinderen in alle eenoudergezinnen hebben het moeilijker, aangezien het met één inkomen bijvoorbeeld niet evident is om een geschikte huurwoning te vinden. Verder vinden we kwetsbare jongeren in het Bijzonder Onderwijs. Ook werkloze en/of laaggeschoolde jongeren hebben het moeilijk om een goede woonst en job te vinden.

Cédric Vallet beschrijft in AlterEchos (2011) dat het belangrijkste probleem van jongeren op het platteland mobiliteit is. Voor iedere activiteit moeten zij zich verplaatsen. Vaak hebben ze daarbij geen andere keuze dan een beroep te doen op hun ouders. Maar indien er niemand is die de jongere kan of wil vervoeren, dan blijft de jongere thuis zitten. Vooral de meest kwetsbare groepen jongeren worden met deze mobiliteitsproblemen geconfronteerd.

Alleenstaande ouders, eenpersoonshuishoudens en eenwagengezinnen

Alleenstaande ouders blijken in alle armoedeonderzoeken een verhoogd armoede-

risico te hebben. Daar komt op het platteland nog een extra aspect van kwetsbaarheid bij, namelijk vervoersafhankelijkheid. IPO (2006-B, p. 13) ziet de bereikbaarheid van voorzieningen voor dagelijkse behoeften moeilijk worden voor bepaalde doelgroepen: ouderen, een deel van de jongeren, maar ook voor alleenstaande ouders. Naast senioren en jongeren dreigen nog andere groepen vervoersafhankelijk te worden, namelijk eenoudergezinnen, vrouwen zonder inkomen, eenwagengezinnen, personen met een handicap en mensen in armoede.

Gezinnen met meervoudige problemen

Hautekeur (2011, p. 14) beschrijft de meervoudige problemen waarmee een gezin geconfronteerd kan worden als een combinatie van sociaaleconomische problemen, schulden, (geestelijke) gezondheidsproblemen en/of opvoedingsproblemen. Hij wijst op een toenemend aantal uithuiszettingen van gezinnen met meervoudige problemen. De sociale huisvesting is niet toegerust om zulke complexe problemen aan te pakken. Zij hanteren een standaardprocedure voor mensen met een huurachterstand en inkomensderving. Ze weten niet hoe om te gaan met bewoners met een verslavingsproblematiek of andere geestelijke gezondheidsproblemen. In gezinnen met meervoudige problemen vinden we ook psychosociale en relatieproblemen.

Steketee & Vandenbroucke (2010) sommen enkele kenmerken van zogenaamde multi-probleemgezinnen op. Deze gezinnen hebben gemeen dat er op een gegeven moment (sociaaleconomische en psychosociale) problemen ontstaan die de draagkracht van het gezin aantasten. Het kan gaan om proble-

men op meerdere gebieden, zoals relatieproblemen, schuldenproblematiek, huisvestingsproblemen of opvoedingsproblemen. Deze zijn onderling verweven en langdurig van aard. Bij deze vaak sociaal geïsoleerde gezinnen leeft een bepaald wantrouwen ten opzichte van de bestaande hulpverlening. Er zijn zowel problemen in het gezin, als problemen met de (tekortschietende) hulpverlening. Soms is er bij ouder(s) en/of kinderen ook sprake van een verstandelijke beperking, verslavingsproblematiek of psychiatrische problematiek. Een ouder met psychiatrische problemen kan moeilijk de opvoedingstaken geheel op zich nemen.

Mogelijk verbonden hiermee werd tijdens de Vlaamse rondetafel geweest op het bestaan van een groep 'woonnomades'. Dit zijn geen woonwagenbewoners of zigeuners, maar mensen die zeer vaak verhuizen van gemeente tot gemeente. Vermoedelijk ligt een vorm van 'schuldenvlucht' aan de basis hiervan. Het gaat vaak om jonge gezinnen die telkens in een nieuw dorp in isolement terecht komen.

Landbouwers en zelfstandigen in moeilijkheden

Land- en tuinbouwers hebben een groot risico in Vlaanderen en Wallonië om met armoede geconfronteerd te worden. Dit komt onder meer door onregelmatige inkomsten en steeds lagere voedselprijzen, en door de grote investeringsnoden. De opeenvolgende crisissen en ziektes (dollekoeienziekte, dioxinecrisis, mond- en klauwzeer...) zorgden voor minder inkomsten en voor een twijfelachtig publiek imago. Voor land- en tuinbouwers zijn er vele drempels naar het OCMW of CPAS. Het is niet evident om bijvoorbeeld

een beroep te doen op collectieve schuldenbemiddeling, aangezien de bemiddelaars bij OCMW/CPAS geen ervaring hebben met dossiers waarbij de schulden soms groter zijn dan een miljoen euro (Casman & Linchet, 2011).

Een bijkomend aspect van kwetsbaarheid is dat bij veel landbouwbedrijven de bankrekeningen van het gezin en van het bedrijf niet gescheiden zijn. Bij moeilijkheden in het bedrijf wordt er soms bespaard op het gezinsbudget, zelfs tot nadeel van de kinderen in deze gezinnen. Bovendien wordt de agricultuur als sector meer dan andere geassocieerd met arbeidsongevallen, stress en zelfdoding. Bovenop het zware werk komen nog mentale spanningen. Het is niet voldoende een goede landbouwer te zijn. Het is ook nodig een goede bedrijfsleider of manager te zijn – onder meer door de complexiteit van de reglementeringen, productiecontracten, complexe administratie ... (Casman & Linchet, 2011).

Ook andere ondernemers worden geconfronteerd met een verhoogd armoederisico. Kleinschalige ondernemingen zoals bakkers, slaggers, dorpscafés, kapsalon ... hebben een grote waarde voor de sociale cohesie in de dorpen. Zelfstandige ondernemers in armoede vormen volgens Lambrechts & Beens (2004) een miskende en vergeten sociale probleemgroep die vecht om te overleven. Er bestaat veel verdoken armoede bij ondernemers. Meer info hierover vindt u bijvoorbeeld via de volgende websites: www.boerenopeenkruispunt.be; www.efrem.be; www.agricall.be; www.tussenstap.be.

Noodkopers en huurders

Hautekeur (2011, p. 14) wijst op de complexe problemen van sommige huurders in de sociale huisvesting. Naast deze kwetsbare huurders is er aandacht nodig voor zogenaamde 'noodkopers' (Hautekeur & Viaene, 2011, p. 13). Het gaat om potentiële huurders die omwille van de schaarste op de huurmarkt gedwongen worden om te kopen omwille van de betaalbaarheid. De aangekochte woningen zijn echter vaak van lage kwaliteit. Het ontbreekt de noodkopers vaak aan middelen om te renoveren of noodzakelijke herstellingen uit te voeren.

Permanente campingbewoners

Qua kwetsbare doelgroepen ligt hier het meest opvallende verschil tussen Vlaanderen

en Wallonië. Het zijn immers de gewesten die verantwoordelijk zijn voor permanent wonen op campings. Het Steunpunt tot Bestrijding van Armoede, Bestaansonzekerheid en Sociale Uitsluiting (2012, p. 46-50) besteedt uitgebreid aandacht aan deze kwetsbare groep. Voor het Waals Gewest gaat de laagste schatting uit van 12.000 mensen die permanent wonen in een inrichting met toeristische bestemming. Het beleid in Wallonië is onder meer gericht op campings, residentiële weekendverblijven, vakantiedorpen en verschillende noodverblijfplaatsen. Het fel bekritiseerde Waalse beleid gaat grotendeels uit van de vrijwillige herhuisvesting van de bewoners. Herhuisvesten is echter niet evident wanneer het globale woningaanbod ontoereikend is. Bovendien bleek dat de reeds gerealiseerde herhuisvestingen voor meer dan 60 % gebeurden via de private markt met hogere huurprijzen.

In Vlaanderen kijkt het beleid alleen maar naar de campingterreinen die onderworpen zijn aan een vergunning en de weekendverblijven. Het aantal permanente bewoners werd slechts tot 2008 gevolgd door Toerisme Vlaanderen en bedroeg toen 1599 personen. Het reële cijfer ligt wellicht veel hoger, aangezien de cijfers enkel de bewoners weergeven die gedomicilieerd zijn op de vergunningsplichtige campingterreinen. In het Vlaams Gewest speelt ook het provinciale beleid mee. Dat varieert sterk van de ene provincie tot de andere.

Het beleid erkent vaak niet dat heel wat mensen door de acute wooncrisis gedwongen werden om zogenaamd te 'kiezen' voor permanent wonen op toeristische terreinen. Ze verkeren niet in de mogelijkheid om een klassieke woning te verwerven. Volgens het Steunpunt tot Bestrijding van Armoede, Bestaansonzekerheid en Sociale Uitsluiting (2012) stemt de idee dat alle permanente

bewoners in mensonwaardige omstandigheden wonen en verplicht geherhuisvest zouden moeten worden, noch met de realiteit, noch met de verwachtingen van veel van de permanente bewoners. Velen willen voor niets ter wereld veranderen en voelen zich er thuis. Het blijft echter problematisch dat de terreinen vaak niet geschikt zijn voor het intensieve gebruik dat ervan gemaakt wordt. Zo zijn er problemen met water- en energietoevoer, geen aansluiting op de riolering, problemen met postbedeling, slechte staat van de wegen, geen openbaar vervoer. Sommige problemen kunnen ook te maken hebben met de beheerders van de campings, die water en elektriciteit afsluiten, energiefacturen twijfelachtig verdelen onder bewoners, mensen oneigenlijk uit zetten. Casman & Linchet (2011) bevestigen dat veel van die terreinen geen geasfalteerde wegen hebben, en geen toegang tot elektriciteit of drinkwater. Vaak wordt er door de gemeente geen afval opgehaald.

Samenvattend

We sluiten af met een opsomming van de kwetsbare plattelandsbewoners met een verhoogd risico op armoede, die wij in deze studies konden identificeren.

Deze lijst heeft niet de pretentie om volledig te zijn:

- Ouderen: in het bijzonder alleenstaande en allochtone ouderen
- Kinderen en jongeren: in het bijzonder generatiearme kinderen en jongeren, jongeren uit het Bijzonder Onderwijs, werkloze en/of laaggeschoolde jongeren en zorgverlaters (18-25 jarigen die de Bijzondere Jeugdzorg verlaten)
- Alleenstaande ouders en hun kinderen
- Eenpersoonshuishoudens en eenwagengezinnen
- Gezinnen met meervoudige problemen
- Landbouwers en zelfstandigen in moeilijkheden (en hun kinderen)
- Huurders in sociale huisvesting en 'noodkopers'
- Permanente campingbewoners

Armoedebestrijding op het platteland: oplossingen

Armoedebestrijding op het platteland neemt een specifieke vorm aan. Drie onderzoeken, waarvan twee in Vlaanderen en een in Wallonië, leidden tot een lijst van diverse initiatieven tot armoedebestrijding op het platteland. Het gaat over goede praktijken met een illustratieve rol. Hun transfereerbaarheid naar andere contexten – onder meer door de diversiteit van het platteland – kan niet gegarandeerd worden. Ze kunnen wel dienen als bron van inspiratie.

In Vlaanderen identificeerde Mathijssen (2010) de volgende hefboomen tot armoedebestrijding in de landelijke context: proactief handelen in OCMW's, dorpsnetwerken voor zorg, dorpshuizen, dorpsrestaurants, wijkgezondheidscentra, en initiatieven rond het grondrecht wonen. In 2011 voegde Hautekeur nog enkele andere initiatieven in Vlaanderen aan deze lijst toe: diverse initiatieven voor outreachend werken (zoals dorpsnetwerken voor zorg en onlinehulpverlening), diverse laagdrempelige ontmoetingsplaatsen (zoals dorpshuizen, sociale kruideniers en volkstuinjes), sociale economie en onderwijswerkingen.

In 2011 werd ook voor Wallonië een lijst opgesteld met sleutelprojecten met betrekking tot armoedebestrijding op het platteland door Linchet & Casman. Daarmee werd de lijst van hefboomen nog eens verrijkt met een gediversifieerd woonaanbod, alternatieven qua mobiliteit, de creatie van kwaliteitsvolle arbeid, het optimaliseren van nabijheid (door

onder meer nabijheidsdiensten en vrijwilligerswerk), de valorisatie van land- en tuinbouw.

Een bijkomende clusteranalyse laat toe om al deze concrete voorbeelden te groeperen in enkele grotere clusters. Dit geeft ons zicht op de gemeenschappelijke rode draden doorheen deze diverse oplossingen. Juist zoals in de probleemdefinitie ligt ook hier een belangrijke klemtoon op mobiliteit.

Mobiliteit

Door de mobiliteitsproblemen en de vervoersarmoede op het platteland, blijkt het noodzakelijk om bij de toegang tot alle sociale grondrechten op het platteland rekening te houden met mobiliteit. Zo komt het er enerzijds op aan dat het aanbod (diensten en voorzieningen allerlei) tot bij de kwetsbare dorpsbewoners geraakt. Dit vatten we onder het concept **outreach**. Vooral het grote belang van huisbezoeken kwam hierbij naar voor. Dat outreach veel meer omvat dan huisbezoeken, lichten we verder toe. Anderzijds komt het erop aan dat mensen in armoede uit de dorpen tot bij het aanbod geraken. Dit omvat zowel **mobiliteit** (van de woonst van de mensen in armoede tot aan het aanbod) als **toegankelijkheid** (over de drempels van de dienst of voorziening geraken). Of het aanbod nu onderwijs, gezondheidszorg of cultuur betreft, deze aspecten van mobiliteit zijn altijd een noodzakelijk aspect om in overweging te nemen.

SAW-B (2011, p. 41-42) stelt dat mobiliteitsvraagstukken niet gelimiteerd mogen worden tot één sector of doelpubliek. Mobiliteitsvraagstukken zijn voor iedereen en altijd aanwezig, en raken aan meerdere levensdomeinen zoals werk, ontspanning, onderwijs en vorming, dagelijkse noden. Mobiliteit is een recht voor iedere burger aangezien het een noodzaak is om waardig te kunnen leven. Hun advies is om allereerst de bestaande mobiliteitsmogelijkheden beter zichtbaar te maken.

Qua mobiliteit is er nood aan alternatieven voor individueel en collectief transport. Wat individuele verplaatsingen betreft, verwijzen Casman & Linchet (2011) naar sociale taxi's, carpooling en diensten aangeboden door vrijwilligers, met als kostprijs een bijdrage voor de verbruikte brandstof en een laag basistarief. Daarnaast verwijzen ze naar opleidingen om een rijbewijs te halen

en naar het aankopen van een wagen via sociale leningen. Ook het mogelijk maken van de verhuur van fietsen en moto's en de aanleg van fiets- en voetpaden wordt geadviseerd. Voor collectieve verplaatsingen wijzen Casman & Linchet (2011) op meerdere mogelijke alternatieven. Ze benadrukken dat dit een versterking moet zijn van de bestaande lijnen van openbaar vervoer, dus geen vervanging ervan. Er is nood aan lokale bussen en belbussen met goed onderhouden opstapplaatsen. Ook bedrijven kunnen een rol spelen door het opstellen van een transport- en mobiliteitsplan voor hun werknemers. Bovenal is er nood aan centrale informatiepunten in dorpen waar burgers alle informatie kunnen vinden over de diverse mobiliteitsmogelijkheden in hun dorp. In de beschrijving van dorpshuizen verderop benadrukken we ook nog het belang van het bundelen van alle informatie over de diverse mobiliteitsmogelijkheden in een dorp.

Outreach

We starten met de werkdefinitie van het ondersteunings- en expertisecentrum voor Outreach 'Reach Out!', dat een partnerschap is tussen VLASTROV, SAW en Cera.

We worden geconfronteerd met groepen kwetsbare dorpsbewoners die niet voorbij drempels geraken van diverse zorg-, dienst- of hulpverleners. Hier heeft outreachend werken een meerwaarde als methodiek om een brug te slaan naar deze kwetsbare mensen. Outreachend werken is een verzamelnaam voor diverse activiteiten en methoden waarbij de veldwerker de veiligheid van de eigen organisatie verlaat. De gemeenschappelijke noemer is dat ze naar de mensen toe gaan. De praktijkwerker begeeft zich in een andere omgeving met inbegrip van de

daar geldende normen en waarden, hetzij de leefwereld van de hulpvrager zelf, hetzij een andere organisatie of sector waarmee wordt samengewerkt om de hulpverlening of diensten beter te organiseren op maat van de cliënt (Reach Out!, 2012). Outreach is een breed concept waarin meerdere werkvormen zich kunnen herkennen. Straathoekwerk is een zeer specifieke (en extreme) vorm van outreach. Andere voorbeelden zijn preventieve woonbegeleiding, onlinehulpverlening, huisbezoeken (bijvoorbeeld door Kind en Gezin), speelpleinwerking.

Bij outreachend werken wordt volgens Reach Out! (2011) snel gedacht aan een openbare ruimte zoals een straat, een plein of de tram. Maar outreach in de privésfeer van de cliënt komt ook veel voor. Aanwezig zijn bij iemand thuis is helemaal anders dan iemand binnen

het onthaal van de eigen organisatie ontvangen. Daarnaast zijn er ook (semi-)private ruimtes, die niet volledig openbaar zijn, maar voor werkers wel toegankelijk. Vaak betreft het andere (sociale) organisaties, waar de outreacher aanwezig is binnen de werking. Zo wil de outreacher de manier van opvolging van de cliënt en de samenwerking met die andere organisatie verbeteren.

De meest aangehaalde reden om outreachend te werken is volgens Reach Out! (2011) dat men de eigen organisatie noodgedwongen verlaat om cliënten te bereiken die anders zelf niet zouden komen. Preventie is een andere reden om aan outreach te doen. Om tijdige hulp aan te bieden, is het soms nodig om zelf de cliënt op te zoeken. Een derde reden ligt in de vermaatschappelijking van de zorg, waarbij sociaal werk weer terug binnengebracht wordt in de leefwereld van de cliënt. Door de cliënt te benaderen in zijn eigen situatie kan er ook gewerkt worden met het netwerk rondom de cliënt. Emancipatorisch werken moet immers ook oog hebben voor de relaties rondom de mens. Vrijwilligers spelen hierin een belangrijke rol. Het project 'Buren voor Mekaar' in Hoegaarden is een mooi voorbeeld hiervan. Het OCMW schakelt vrijwilligers in om een huisbezoek te brengen aan kwetsbare ouderen. Zo willen ze op de hoogte komen van problemen van vereenzaming of nood aan een warme maaltijd of thuiszorg. Er wordt samengewerkt met mutualiteiten en thuiszorgdiensten.

Ook volgens Hautekeur (2011) dringt zich een vorm van outreachend werken op. Een knelpunt daarbij blijft echter de onderbezetting van het personeel aangezien huisbezoeken en permanentie op antenneposten extra tijd

in beslag nemen. Dit is zeker niet alleen een Vlaams fenomeen. Ook Casman & Linchet (2011) wijzen op de nood om mobiliteitsprojecten te ontwikkelen. Daarmee bedoelen ze niet alleen de mobiliteit van de mensen naar de diensten. Ze bedoelen ook de mobiliteit van de diensten zelf, die naar de kwetsbare mensen toegaan. Diensten kunnen ook mobiel en ambulante zijn. Zij beschrijven 'nabijheidsdiensten' als een vorm van aanwezigheid op het terrein, of dat nu huisbezoeken zijn, of de organisatie van activiteiten buiten de eigen kantoren.

Enkele outreach-initiatieven verdienen bijzondere aandacht aangezien ze in de onderzoeksresultaten een groot potentieel toonden als hefboom in de armoedebestrijding op het platteland. Hieronder worden kort toegelicht: proactief handelen in OCMW's, dorpsnetwerken voor zorg en wijkgezondheidscentra.

Proactief handelen in OCMW's: Proactief handelen gaat om een vorm van dienstverlening waarbij de overheid op eigen initiatief een dienstverleningsproces richting de burger start. De overheid is hier de initiatiefnemer. Volgens Steenssens (e.a., 2009, p. 165-171) is er nood aan een meer proactieve strategie tegen financiële onderbescherming. Daarbij is het aan de overheid om personen in een situatie van financiële onderbescherming op te sporen en te benaderen opdat hun (financiële) rechten gerealiseerd kunnen worden. HIVA-KULeuven werkt samen met Samenlevingsopbouw Oost-Vlaanderen aan een zelfreflectie-instrument rond onderbescherming en proactief handelen. Ook de OCMW's van Geraardsbergen, Herzele, Oudenaarde, Zottegem en Zwalm werken actief mee in dit project, dat door Cera gesteund wordt.

Steenssens (e.a. 2010) onderscheidt verschillende fasen in proactief handelen: preventie, opsporen, benaderen, toeleiden, toegang, onthaal, rechtendetectie, rechtenrealisatie en nazorg. Via het zelfreflectie-instrument komt in beeld op welke fasen het OCMW goed scoort en waar het nog werkpunten heeft. Een voorbeeld van een werkpunt rond 'onthaal' betreft de vraag naar meer privacy bij een informatief onthaal in plaats van een koel, wantrouwend of soms zelfs beschuldigend onthaal.

Signaalgevers zoals huisarts, thuiszorg, politie, mutualiteit of diverse vrijwilligers komen in contact met de kwetsbare doelgroep, of behoren al tot hun sociaal netwerk. Zo is er het voorbeeld van lokale vrijwilligers die verjaardagsbezoekjes brengen aan 80- of 85-plussers in hun eigen gemeente. Zo willen ze (eventueel) verborgen noden opmerken en opvangen. Volgens Hautekeur (2011) groeit het belang van zogenaamde 'signaalgevers' door de onzichtbaarheid van armoede op het platteland. Vrijwilligers kunnen hier de brug slaan tussen hulpbehoevende personen en hulpverleners, bijvoorbeeld ook in zorgnetwerken.

Een grote vooruitgang kan ook liggen in 'automatische rechtentoekenning'. Zo vertelt Steven Rommel: "Wanneer iets automatisch op de rekening van de rechthebbenden wordt gestort, is het al minder erg dat er in de gemeente niemand aanwezig is die kan uitleggen welk recht het is, en hoe je er toegang tot krijgt". Mensen maken niet altijd gebruik van sociale tarieven en premies die ze zelf moeten aanvragen (zoals mantelzorgpremie, sociaal tarief telefonie of maximumfactuur gezondheidszorg). Volgens Joke Dekoninck komt het zelfs voor dat soci-

aal werkers eerst moeten nagaan of gezinnen wel de kinderbijslag ontvangen waar ze recht op hebben. Een automatische rechtentoekenning kan dan ook werktijd uitsparen van maatschappelijke werkers, die dan weer ingezet kunnen worden bij andere vormen van ondersteuning.

Dorpsnetwerken voor zorg: Deze netwerken hebben tot doel het sociale weefsel in plattelandsdorpen te verstevigen. Er is volgens IPO (2006-C, p. 5) nood aan een (dorps-) netwerk van vertrouwenspersonen op lokaal niveau met een minimum aan professionele ondersteuning. De eerste betrokkenen zijn het bestaande verenigingsleven en vrijwilligers, die kunnen inspelen op de noden van (geïsoleerde) plattelandsbewoners. Informatie-uitwisseling en maximaliseren van de doorverwijsmogelijkheden behoren tot de centrale opdrachten van een dorpsnetwerk voor zorg. De bestaande netwerken worden versterkt en uitgebreid. Vertrekpunt is het bestaande aanbod van woon-, zorg- en welzijnsdiensten. Bovendien kunnen deze dorpsnetwerken voor zorg volgens Nadine Vervaeet een rol spelen in het zichtbaar maken van armoede op lokaal niveau: "Via een gecoördineerd netwerk van vrijwilligers, lokale actoren, verenigingen, sleutelfiguren, mantelverzorgers kunnen verdoken en geïsoleerde zorg- en hulpbehoevende personen worden opgespoord en kan er naar gepaste oplossingen worden gezocht". Volgens het Draaiboek Zorgnetwerken is de doelgroep niet alleen mensen in armoede, maar ook hulpbehoevende (hoog)bejaarden, alleenstaanden, alleenstaande ouders, mensen met een handicap of langdurig zieke personen. Mensen met een (verdoken) zorgbehoefte of hulpvraag worden actief opgespoord. Hulpverleners kunnen beter op

elkaar afstemmen en zelfs samenwerken met vrijwilligers en lokale verenigingen. Vrijwilligerswerk wordt in deze dorpsnetwerken gevaloriseerd. Vrijwilligers kunnen aanvullende taken uitvoeren zoals vervoer, lees-hulp, kleine klusjes. Tegelijkertijd vervullen de vrijwilligers een signaalfunctie, waarbij een netwerk van eerste- en tweedelijnsdienstverlening kan aangesproken worden. Volgens Casman & Linchet (2011) kan vrijwilligerswerk in een dorpscontext een versteviging zijn voor een team van professionele hulpverleners. Door het inschakelen van vrijwilligers kan soms het etiket van 'institutionalisering' vermeden worden.

Er is dan volgens Henk Van Hootegem wel nood aan informatie (wat is armoede) en vorming (hoe gaan we daarmee om) voor deze lokale verenigingen en vrijwilligers.

Ook intervisie of het onderling uitwisselen van ervaringen hierrond is zinvol. Andere randvoorwaarden betreffen begeleiding en vorming op vlak van netwerkuitbouw en participatie van verschillende bevolkingsgroepen. Om een netwerk met een mix van vrijwilligers te creëren en te ondersteunen, is het nodig om zowel beroepskrachten als vrijwilligers op te leiden en te vormen. Succesvolle voorbeelden van zorgnetwerken vinden we in West-Vlaanderen bij Zohra en Netwerk Dorpen Ieper.

Wijkgezondheidscentra: Wijkgezondheidscentra voorzien laagdrempelige eerstelijnsgezondheidszorg in een duidelijk afgebakend werkgebied. Ze werken interdisciplinair: huisartsen, verpleegkundigen en andere zorgverstrekkers kunnen er met elkaar samenwerken. De minimuminvulling bestaat

uit een huisarts, een verpleegkundige en een derde discipline zoals gezondheids promotie, voedingsdeskundige, psycholoog of maatschappelijk werker. Volgens het Vlaams Netwerk van Verenigingen waar armen het woord nemen (2008b, p. 10) kan in een wijkgezondheidscentrum iedereen terecht voor informatie (bijvoorbeeld over de rechten van patiënten) en voor gezondheidszorg (arts, tandarts, kinesist, diëtist, psycholoog...). Er wordt zowel individueel als groepsgericht gewerkt.

Momenteel bestaan deze wijkgezondheidscentra hoofdzakelijk in stedelijke context. Volgens VLM (2009, p. 27) kan het concept van wijkgezondheidscentra ook in een plattelandcontext geïmplementeerd worden om zo te komen tot een toegankelijk aanbod van preventie en gezondheidszorg. Een bekend voorbeeld is het Wijkgezondheidscentrum 'Restel' in Alken. Bij de vertaling van het concept naar de dorpscontext hoeft er niet nood-

zakelijk gedacht te worden aan één centrale locatie. Er kan bijvoorbeeld ook gewerkt worden met een centrale administratie of gezamenlijke initiatieven voor patiënten. Misschien dat op het platteland ook multidisciplinaire huisartsenpraktijken al een stap in de goede richting zijn? Ook voor de zorgverstrekkers in landelijk gebied zijn er voordelen aan samenwerking, namelijk betere administratieve ondersteuning, meer tijd voor patiënten, en een betere combinatie van werk en privé. Volgens Grouwels (e.a., 2007) rapporteren artsen diverse motivaties om samen te werken in interdisciplinaire praktijken, zoals:

- Een betere professionele en emotionele ondersteuning tegen burn-out
- De mogelijkheid tot intervisie en gemeenschappelijk overleg
- Een betere werkverdeling en betere opvang van urgenties
- Laagdrempelig doorverwijzen naar andere disciplines met mogelijkheid tot opstarten van zorgtrajecten

Hoog op de verlanglijst staat een secretariatsfunctie voor niet-medische taken zoals onthaal, telefoon, administratie, stockbeheer. Aan het onthaal is het zelfs mogelijk om te denken aan een vrijwilligerswerking.

Wat financiële toegankelijkheid betreft, wordt er momenteel gewerkt aan een forfaitair betalingssysteem. Henk Van Hootegem beschreef ook een inspirerend voorbeeld in Eeklo, waar artsen en mutualiteiten samenwerken rond een derdebetalerssysteem, zodat patiënten enkel het remgeld moeten betalen, en dus niet eerst het hele bedrag moeten voorschieten. Het deel ten laste van de verplichte ziekteverzekering wordt rechtstreeks vereffend met de mutualiteit. Deze derdebetalersregeling wordt ook geadviseerd door Decenniumdoelen. Bij de huidige regeling wordt de toepassing overgelaten aan de vrije keuze van elke arts. Het is volgens Decenniumdoelen aangewezen om van deze 'gunst' een afdwingbaar recht te maken. Decenniumdoelen stelt ook voor om forfaitair werkende wijkgezondheidscentra aan te moedigen in het kader van het verder uitbouwen van eerstelijnsgezondheidszorg in sociaal achtergestelde wijken.

Toegankelijkheid

In het onderzoek van Hautekeur (2011) wordt het belang van laagdrempelige en toegankelijke ontmoetingsplaatsen aangetoond. Het gaat bijvoorbeeld om inloopcentra, wijkcentrum, dorpshuis, dorpsrestaurant, sociale kruidenier, volkstuinten, welzijnsschakels en verenigingen waar armen het woord nemen. Dit zijn allemaal plaatsen die sociale contacten en netwerken kunnen versterken, en die de drempel kunnen verlagen naar dienst- en hulpverlening. Enkele toeganke-

lijke ontmoetingsplaatsen worden hieronder extra toegelicht, aangezien ze herhaald in beeld kwamen als mogelijke hefboven in armoedebestrijding op het platteland. We lichten zowel dorpsrestaurants als dorpshuizen kort toe.

Dorpsrestaurants: Aangezien de naam 'sociaal restaurant' soms stigmatiserend werkt, spreekt RIMO Limburg liever over dorpsrestaurants. Een dorpsrestaurant biedt niet alleen goedkope maaltijden aan, maar heeft ook een ontmoetingsfunctie. Het is meer dan een plaats waar mensen komen eten. Ook inspraak, overleg, samenzijn en vorming krijgen er een plaats (Dossier TerZake 2009/3). Dorpsrestaurants zijn gericht op het bereiken van mensen die dreigen sociaal geïsoleerd te geraken op basis van hun financiële situatie, leeftijd, fysieke of mentale problemen. Een dorpsrestaurant kan ervoor zorgen dat mensen terug contact kunnen leggen met andere mensen uit hun dorp. RIMO zorgt ervoor dat bij een eerste bezoek van een nieuwe cliënt, deze thuis wordt opgepikt door een vrijwilliger, een andere cliënt of een sociaal werker. Dit om de drempel te verlagen. Uiteraard is ook het aanbieden van een gezonde maaltijd aan een betaalbare prijs belangrijk. Alleenstaande ouderen maken voor zichzelf vaak geen warme maaltijd klaar. Bovendien is een dorpsrestaurant soms een springplank voor nieuwe voorzieningen zoals computerinitiatie. Ook hier kan bestaande accommodatie geherwaardeerd worden, bijvoorbeeld door een sociaal restaurant te koppelen aan een sociaal huis, een rusthuis of een instelling van bijzondere jeugdzorg. Het blijkt bij RIMO Limburg dat locaties verbonden aan een OCMW minder volk aantrekken dan andere locaties.

Sociaal huis of dorps huis: Een dorps huis is een laagdrempelige, gezellige plek, waar sociale cohesie gestimuleerd kan worden. Volgens IPO (2006-C, p. 5-8) is een goed werkend dorps huis cruciaal voor de uitbouw van een kwalitatief lokaal welzijnsnetwerk van diensten en voorzieningen. Een dorps huis speelt een belangrijke rol in het ontwikkelen van een gecoördineerd aanbod van welzijnsvoorzieningen op het platteland. Bewoners kunnen er terecht voor informatie over sociale dienstverlening in hun gemeente. Zo heeft een dorps huis een informatie- en doorverwijfsfunctie. Door het principe van het een loketsysteem wil men zoveel mogelijk doelgroepen, ook de meest kwetsbare, bereiken. Volgens IPO (2006-C, p. 24) kan er in een dorps huis via een geïntegreerde aanpak informatie verzameld en verspreid worden die rekening houdt met mobiliteitsproblemen in een landelijke context. Vandaag wordt informatie al te vaak gecentraliseerd in de hoofdgemeente. Via dorps huizen kan informatie ook in deelgemeenten beschikbaar zijn. Informatie over bestaande lokale vervoersmogelijkheden kan gebundeld worden en op elkaar afgestemd. Hierover kan dan in het dorps huis via een lokale aanspreekpersoon informatie beschikbaar gesteld worden. Henk Van Hootegem verwijst naar de website www.rechtenverkenner.be. Daarbij is het probleem dat sommige mensen geen toegang hebben tot ICT. Sommige groepen hebben bovendien nood aan ondersteuning bij het gebruiken van dit kanaal. Informatie over rechten en toegang tot de online rechtenverkenner kan volgens Henk Van Hootegem op diverse ontmoetingsplaatsen, zoals een dorps huis.

Daarnaast is er de mogelijkheid voor bepaalde diensten en voorzieningen om via antennes in het sociaal huis bijvoorbeeld een halve dag per week bereikbaar te zijn. Er is hierbij nood aan polyvalente ruimtes waarvan meerdere dienstverleners gebruik kunnen maken. Monique Swinnen suggereert om hierbij, waar mogelijk, te werken met bestaande huizen en gebouwen. Eerder dan te investeren in bakstenen door een nieuwe locatie te bouwen, is het volgens haar zinvol om gebruik te maken van bestaande gebouwen. De drempel kan verlaagd worden door de combinatie met een initiatief dat een breed publiek bereikt zoals kinderopvang of een bibliotheek. Misschien kunnen ook lokale verenigingen ingeschakeld worden in het verbreden van het dorps huis?

Er is nood aan vorming en opleiding rond het organiseren van een respectvol onthaal in een dorps huis. Bijzondere aandacht gaat hierbij naar krachtgericht omgaan met sociaal uitgesloten personen, en het garanderen van vertrouwelijke omgang met de informatie van de hulpvrager.

Casman & Linchet (2011) beschrijven het doel van dorps huizen als het creëren van een dynamiek in het dorp door een toegankelijke, onvoorwaardelijke en gratis ontmoetingsplaats aan te bieden. Ze vergelijken het met een zitbank op een openbare plaats, die ook geen nood heeft aan systematische activiteiten of animatie. Een dorps huis is een ruimte die ontmoeting mogelijk maakt: intergenerationeel, sociale mix, allochtoon en autochtoon. Er kunnen lokalen en vergaderruimtes zijn voor verenigingen, voor kaarters en zelfs feestzalen. Lokalen zijn polyvalent en niet verbonden aan slechts één specifieke activiteit.

Het grondrecht wonen en het grondrecht werken op het platteland

Het grondrecht wonen op het platteland

Er is in vele dorpen een tekort aan sociale woningen, transitwoningen en noodopvang. Noodopvang is direct beschikbaar voor woonnoden van zeer korte termijn voor enkele nachten. Transitwoningen dienen voor woonnoden van middellange termijn tot maximaal zes maanden. Sociale woningen zijn voor woonnoden op lange termijn of zelfs onbepaalde duur. Zo staan op het platteland de woonnoden van kwetsbare dorpsbewoners op korte, middellange en lange termijn onder druk. Volgens Casman & Linchet (2011) zou iedere gemeente (of samenwerking tussen gemeenten) deze vormen van logement moeten aanbieden om de eigen bevolking te

helpen. Als iedere gemeente hierin zijn verantwoordelijkheid neemt, is er geen sprake van aantrekking van armoede uit de buurgemeenten.

Er is nood aan meer sociale woningen in de landelijke context. Daarbij moet er echter tegelijkertijd aandacht zijn voor de mobiliteitsproblemen van de kwetsbare bewoners van deze sociale woonwijken. Die moeten goed bereikbaar zijn met het openbaar vervoer. De bewoners moeten toegang hebben tot de nodige (sociale en andere) diensten en voorzieningen. Een doordacht beleid voor het optimaliseren en toegankelijk houden van sociale huisvesting op het platteland houdt rekening met een koppeling aan goede dienstverlening en voorzieningen. Casman & Linchet (2011) vragen of het construeren van een aparte wijk met

mogelijke versterking van vooroordelen en stigma's altijd de beste oplossing is. Zij zien ook voordelen in sociale verhuurkantoren. Dit is een intermediair tussen privéverhuurders en kwetsbare huurders. Die garandeert onder meer het betalen van de huur en het behoud (of zelfs verbetering) van de staat van de woning. Toegangs criteria bij sociale verhuurkantoren zijn vaak minder strikt dan bij sociale woningen. Casman & Linchet (2011) vestigen daarbij de aandacht ook op de nood aan startwoningen voor jongeren en aangepaste woningen voor senioren.

Casman & Linchet (2011) beschrijven de nood aan een adequaat en gediversifieerd (sociaal) woonaanbod, ook voor senioren. Met het oog op de toenemende vergrijzing is het nodig om nu al de nodige alternatieven uit te bouwen. Rusthuizen en instellingen worden steeds vaker gezien als financieel onhaalbaar en vaak ook als onwenselijk. Er is nood aan alternatieven op het gebied van wonen, dagopvang, intergenerationele solidariteit. Er moet nagedacht worden over kleinere wooneenheden en aangepaste woningen. Daarbij is er telkens nood om ook na te denken over de mobiliteitsaspecten voor de bewoners.

Daarnaast is er nood aan middelen van zowel huurders als eigenaars om hun huis te renoveren of om noodzakelijke herstellingen uit te voeren. Dit ter preventie van negatieve impact op hun gezondheid door de lage woonkwaliteit. Met betrekking tot huisvesting zijn er al vele premies, maar je moet ze kennen en je moet ze weten te combineren en aan te vragen. Volgens Henk Van Hootegem is er hier vaak nood aan iemand die ondersteunt en die het hele pakket mee begeleidt. Dit kan bijvoorbeeld in een dorps huis.

Enerzijds is er nood aan betere mobiliteit naar de tewerkstelling in steden en op industrieterreinen vanuit de dorpen, onder meer door toegankelijk openbaar vervoer. Anderzijds is er nood aan de creatie van tewerkstelling op het platteland. Daar liggen zowel kansen voor initiatieven van sociale economie als voor de creatie van andere kwaliteitsvolle arbeid. Sociale economie – bijvoorbeeld in de vorm van dorpsrestaurants – kan zorgen voor tewerkstelling en zinvolle activering. Volgens RIMO Limburg kunnen er enerzijds mensen tewerkgesteld worden door het sociale restaurant te koppelen aan sociale economie. Tegelijkertijd kunnen anderen, door als vrijwilliger mee te werken, terug perspectief krijgen en meer betrokken geraken in de lokale gemeenschap.

Casman & Linchet (2011) wijzen op het belang van het behoud van kleine winkels in dorpen. Kleine ondernemingen moeten gevaloriseerd worden. De creatie van nieuwe ondernemingen moet gestimuleerd worden. Zo kan er ook werk gemaakt worden van lokale professionele inschakeling van de jongeren in hun eigen dorp. Daarbij gaat bijzondere aandacht naar de valorisatie van land- en tuinbouw. We verwijzen niet alleen naar het onderzoek van Casman & Linchet (2011), maar ook naar de adviezen van Boeren op een Kruispunt vanuit hun ervaringen in het werken met land- en tuinbouwers in moeilijkheden. Die adviseren dringend werk te maken van de toegang tot sociale rechten voor land- en tuinbouwers. Hierbij wijzen ze ook op de nood om de rekeningen van het bedrijf en het gezin te scheiden.

Adviezen voor beleidsmakers en praktijkwerkers

In dit onderzoek werd voor Vlaanderen en Wallonië een beeld geschetst van armoede en armoedebestrijding op het platteland. Ondanks het feit dat zowel armoedebestrijding als plattelandsbeleid geen federale beleidsmateries zijn, bleken de gelijkenissen tussen beide landshelften treffend. Zowel wat betreft de probleemanalyse van plattelandsarmoede, de getroffen kwetsbare groepen plattelandsbewoners, als de mogelijke oplossingen bij armoedebestrijding, waren de ervaringen in Vlaanderen en Wallonië gelijklopend. Daarom formuleren we hieronder ook dezelfde adviezen voor Vlaamse en Waalse beleidsmakers en praktijkwerkers. Bovendien adviseren we om over de taalgrenzen samen te werken en via overleg te (blijven) leren van elkaars ervaringen.

Wie inspiratie zoekt om een steentje bij te dragen aan armoedebestrijding op het platteland vindt hierboven alvast een probleemanalyse, die de specifieke vorm van armoede op het platteland beschrijft. Een grondige probleemanalyse moet in eender welke lokale context telkens het startpunt zijn. Ook beschrijven we hierboven welke doelgroepen in dorpen grotere kans hebben om in een armoedesituatie terecht te komen. In iedere lokale context zullen er specifieke groepen zijn die dringender nood hebben aan bescherming, hulp of diensten. Ook hier moet elk proces starten met een zorgvuldige identificatie van de kwetsbare groepen in het specifieke dorp waarin men actie wil ondernemen. Niet alle kwetsbare

groepen zullen in elk dorp te vinden zijn. Ten slotte biedt dit onderzoek inspiratie voor de concrete oplossingen en initiatieven in het kader van armoedebestrijding op het platteland. Daarbij primeert de rijkdom aan diverse initiatieven die lokaal telkens op maat kunnen ontwikkeld worden. Een paar rode draden die op het platteland bijzonder potentieel tonen, werden opgesomd. Eender welk initiatief moet daarbij in de landelijke context rekening houden met mobiliteitsaspecten. Projecten rond outreach en toegankelijkheid zijn daarbij een must. Ook de grondrechten wonen en werken op het platteland verdienen bijzondere aandacht. Het is vaak efficiënter en effectiever te investeren in kennisuitwisseling en het verspreiden van al ontwikkelde methoden en instrumenten. Het is slimmer om eerst ervaringen, praktijken en projecten met elkaar uit te wisselen, dan telkens iets nieuws te willen opstarten.

In dit advies richten we de aandacht op vier rode draden of 'kwaliteitsgaranties', die we vonden bij de meest inspirerende initiatieven rond armoedebestrijding op het platteland:

- Participatie en inspraak
- Sensibilisatie en vorming
- Samenwerking en overleg
- Armoedetoets

Participatie en inspraak

Participatief werken met dorpsbewoners loont! Experimenten met bewonersparticipatie en engagement leren dat bewoners ver-

antwoordelijkheid kunnen nemen en willen meedenken over het ontwikkelen van hun leefomgeving. Bewoners zijn een belangrijke actor en gesprekspartner in het plattelandsbeleid. VLM (2009) stelt voor dat lokale overheden en middenveldorganisaties worden geïnformeerd, gestimuleerd en gefinancierd bij het introduceren en begeleiden van participatiemethoden ter ondersteuning van beleidsbeslissingen. Het is volgens Casman & Linchet (2011) nodig om rekening te houden met initiatieven van mensen in armoede zelf. Spontane bottom-up initiatieven moeten (h)erkend worden. Ook Samenlevingsopbouw West-Vlaanderen benadrukt het belang van processen van streek- en dorpsontwikkeling, waarbij middenveld en lokale inwoners worden gemobiliseerd voor specifieke plattelandsthema's bijvoorbeeld in bewonersplatforms. Ook Vandenbussche (1999, p. 62-63) pleit om de doelgroep te betrekken van bij de probleemdefinitie tot en met de uitvoering van de oplossingen.

Sensibilisatie en vorming

Niet alleen Casman & Linchet (2011) herinneren eraan dat sensibilisatie rond armoede noodzakelijk blijft. Een beter begrip van armoede is immers een voorwaarde voor een beter beleid. Sommige lokale beleidsmakers ontkennen nog het bestaan van armoede in hun gemeente, eventueel door onbegrip of onwil. Ook diverse praktijkwerkers en de bredere bevolking moeten gesensibiliseerd worden. Vorming en sensibilisatie zijn altijd een noodzakelijk onderdeel van een structurele armoedebestrijding. Organisaties of overheden moeten de armoedeproblematiek kennen, willen ze bijdragen aan armoedebestrijding en/of hun diensten toegankelijk maken voor mensen in armoede. Organisaties en overheden moeten zich bewust zijn van hun eigen kijk op (de oorzaken van) armoede en hoe deze kijk hun handelen en denken beïnvloedt. Via vorming en sensibilisatie kan er gebouwd worden aan

een positievere en respectvolle houding ten aanzien van mensen in armoede. Zo kan het sociale stigma rond armoede doorbroken worden. Vorming en sensibilisatie bieden mogelijkheden om kortsluitingen tussen mensen in armoede en niet-armen bloot te leggen en aan te pakken. Ook de inzet van (al dan niet opgeleide) ervaringsdeskundigen in de armoede, is een belangrijk element van deze sensibilisatie en vorming.

Samenwerking en overleg

De kern van het advies luidt als volgt: "Breek muren af of kijk toch minstens over het muurtje heen". Samenwerken, afstemmen, overleggen en netwerken staan centraal. Zo is er op verschillende niveaus overleg en intervisie aangewezen: zowel binnen de eigen organisatie, als met meerdere organisaties uit dezelfde regio. Ook intersectoraal is overleg geen overbodige kwestie. Er is nood aan systematische en doelgerichte samenwerking, die de slagkracht kan versterken van elke betrokken werking. Ook bij Casman & Linchet (2011) staat netwerken centraal. Het is niet mogelijk dat één organisatie een armoedesituatie in zijn geheel kan aanpakken. Het is nodig dat hiervoor meerdere organisaties samenwerken. Soms gaat het om een samenwerking tussen organisaties met een soortgelijke aanpak, maar die in verschillende regio's werken. Het kan ook een partnerschap zijn tussen meerdere organisaties die op hetzelfde grondgebied actief zijn, maar dan vanuit verschillende doelen en aanpakken. Ten slotte wijzen ze op intergemeentelijke of provinciale samenwerkingen om de kleinschaligheid van gemeenten te overstijgen.

Hautekeur (2011) maakt de bedenking dat het op het platteland moeilijk is om te netwerken, aangezien er soms bitter weinig partners zijn om mee samen te werken. Toch is er volgens Hautekeur (2011) uitgerekend in deze plattelandsgebieden een grote behoefte aan overleg om onder meer de kwetsbare groepen in kaart te brengen en om te zoeken naar een creatieve en gezamenlijke aanpak. Daarbij is het belangrijk te beseffen dat meer samenwerking geen oplossing biedt voor de bestaande tekorten en onderbemanning van voorzieningen.

Op het niveau van beleidsmakers in kleine gemeenten en OCMW's ligt een meerwaarde in een intergemeentelijke aanpak. Dit biedt kleinere OCMW's met geringe budgetten en beperkte personeelsbezetting de kans om gemeenschappelijke problemen samen aan te pakken door het bundelen van hun middelen. Volgens IPO (2006-C, p. 23-24) moeten er stimulansen en ondersteuning uitgewerkt worden voor intergemeentelijk samenwerken. Dit kan een oplossing bieden om in de verschillende (kleine) gemeenten toch de nodige voorzieningen aan te bieden. Vaak kan een professionele en deskundige hulpverlening pas gegarandeerd worden als kleine gemeenten de handen in elkaar slaan. Steven Rommel wees tijdens het interview op het belang van het ondersteunen van mogelijkheden tot samenwerking en uitwisseling tussen kleinere OCMW's en gemeenten. Dat begint bij de regelgeving, waar bij de opmaak van een decreet al direct voorzien wordt dat er samenwerking mogelijk is tussen OCMW's.

Armoedetoets

Volgens Casman & Linchet (2011) is het aangeraden om voortdurend na te gaan of genomen beleidsmaatregelen daadwerkelijk mensen in armoede bereiken en ten goede komen. Beleid moet getoetst worden aan mensen die in armoede leven. Het is nodig te evalueren welke maatregelen op zich wel positief zijn, maar toch mensen in armoede niet ten goede komen. Het is daarbij vooral ook nodig om eventuele perverse effecten van wetten te identificeren en proberen te verhelpen. De behoefte aan een armoedetoets is reëel. Een armoedetoets kijkt onder meer naar het risico op het Mattheüeffect. In de Vlaamse context werd het begrip Mattheüeffect geïntroduceerd door Herman Deleeck. Hij beschrijft hoe de middenklasse doorgaans de meeste vruchten plukt van sociale voordelen en beleidsmaatregelen, zelfs wanneer deze expliciet bedoeld zijn voor mensen onderaan de maatschappelijke ladder. Voordelen van het sociale beleid vloeien verhoudingswijze meer naar de hogere sociale groepen dan naar de lagere. Dit begrip verwijst naar het Evangelie van Mattheüs: "Want wie heeft zal nog meer krijgen, en wel in overvloed, maar wie niets heeft, hem zal zelfs wat hij heeft nog worden ontnomen". Een concreet voorbeeld vinden we bij de pensioenen. Omdat mensen met een hogere opleiding langer leven dan deze met een lagere opleiding, genieten zij ook langer van hun (overigens hoger) pensioen. In haar memorandum voor de federale verkiezingen van 13 juni 2010 pleit ook Decenniumdoelen (www.decenniumdoelen.be) voor een armoedetoets: "Deze toets moet de overheid in staat stellen na te gaan of en welk effect een beleidsmaatregel heeft voor de mensen die in armoede leven. Bovendien wordt hier dan ook van de overheid verwacht

een antwoord te geven op welke manier ze rekening heeft gehouden met de resultaten van de armoedetoets". We kunnen het belang van zo een armoedetoets op alle mogelijke beleidsniveaus moeilijk overschatten. Vooral eender welke maatregel in de praktijk gebracht wordt, is er nood aan reflectie: Wat zijn de mogelijke gevolgen voor mensen in armoede? Wat zijn de positieve gevolgen en hoe kunnen die versterkt worden? Wat zijn negatieve gevolgen en hoe kunnen we die vermijden of verminderen?

De rol van Cera

Cera nam de rol op van bruggenbouwer tussen twee sectoren die elkaar nog (te) weinig kennen, namelijk armoedebestrijding en plattelandsbeleid. Het blijft nodig dat deze twee elkaar beter leren kennen. Beide betreffen horizontale beleidsthema's die meerdere beleidsdomeinen doorkruisen. Dat maakt van plattelandsarmoede een thema met een hoge complexiteit en moeilijkheidsgraad. Het thema 'armoedebestrijding op het platteland' moet explicieter op de agenda gezet worden. Elke beleidsmaker zou hieraan aandacht moeten besteden, maar vooral de bevoegde ministers voor mobiliteit willen we expliciet aanspreken om ook aandacht te besteden aan de typische vervoersarmoede waarmee kwetsbare mensen op het platteland geconfronteerd worden. Cera wil plattelandsarmoede op de kaart blijven zetten en blijven werken aan de zichtbaarheid ervan. Deze zichtbaarheid kan Cera onder meer nastreven door naar haar achterban van om en bij de 415.000 vennoten te communiceren over plattelandsarmoede. Zo wil Cera duidelijk maken dat armoedebestrijding niet alleen belangrijk is voor de mensen in armoede zelf, maar voor de hele samenleving.

Literatuurlijst

- AlterEchos: Rebondir sur l'innovation sociale, Novembre 2011 (nr. 326-327). Rural : Le social est dans le pré.
- Casman, M. & Linchet, S. (2011). *La Pauvreté en Milieu rural en Région wallonne*. Étude commanditée par Cera et réalisée par le Panel Démographie Familiale de L'Université de Liège.
- De Roo, N., & Thissen, F. (1997). *Leefbaarheidsonderzoek in de Plattelandskernen van de Westhoek: Eindrapport (Deel 4)*. Brugge: Provincie West-Vlaanderen.
- Fonds Vrijetijdparticipatie (2011). De boer op met vrije tijd: Houvast voor vrijwilligers in Armoedeorganisaties.
- Grouwels, D., Humblet, F. Heyrman, J. & De Lepeleire, J. (2007). Interdisciplinaire Eerstelijns Praktijk. Bevraging van 33 geavanceerde huisartspraktijken. Academisch Centrum Huisartsgeneeskunde KU Leuven: Leuven.
- Hautekeur, G. (2011). Resultaten van een verkenning armoede en sociale uitsluiting op het platteland. In: TerZake Praktijkblad over lokaal beleid, inspraak en samenlevingsopbouw – Cahier Armoede en Sociale Uitsluiting op het Platteland, juni 2011.
- Hautekeur, G. & Viaene, S. (2011). Rapport Armoede en Sociale Uitsluiting op het Platteland. Samenlevingsopbouw Vlaanderen.
- IPO Interbestuurlijk Plattelandsoverleg (2006-B). *Bereikbaarheid en kwaliteit van voorzieningen in landelijke gebieden: Deelthema 1 Voorzieningen voor dagelijkse behoeften*.
- IPO Interbestuurlijk Plattelandsoverleg (2006-C). *Bereikbaarheid en kwaliteit van voorzieningen in landelijke gebieden: Deelthema 2 Welzijn en Gezin*.
- Kesteloot, C. (2007). De sociale agenda op het platteland. In Commissie Cultureel Verdrag Vlaanderen-Nederland (Ed.), *Bewonersparticipatie op het Platteland: Verslagboek Studiedag Overijse, 8.11.2007* (pp. 10-28). Brussel: Commissie Cultureel Verdrag Vlaanderen-Nederland.
- Mathijssen, C. (2010). *Armoedebestrijding op het Platteland: Op zoek naar knelpunten en uitwegen*. Rapport van literatuuronderzoek, interviews en rondetafel. Cera: Leuven.
- Meert, H. (2003). Maken we vooruitgang in het bestrijden van vervoersarmoede in Vlaanderen? In *Armoede en Sociale Uitsluiting: Eindverslag van het derde Vooruitgangscongres inzake de Bestrijding van Armoede en Sociale Uitsluiting in Vlaanderen 2003* (pp. 26-37). Brussel: Vlaamse Overheid.
- Peeters, J. (2006). *Onderzoek en Voorstellen voor het Aanvullend Vervoer in de Westhoek*. Samenlevingsopbouw West-Vlaanderen.
- Reach Out! (2012). Driedaagse vorming outreachend werken. Werkteksten.
- Samenlevingsopbouw West-Vlaanderen, Netwerk Dorpen Ieper & ZOHRA Avelgem (2008). *Draaiboek Zorgnetwerken: Van Inspiratie tot Leidraad*.
- SAW-B (2011). La Mobilité rurale alternative en Wallonie: État des lieux de l'offre et propositions pour la développer et la soutenir.
- Steenssens, K., Degavre, F., Sannen, L., Demeyer, B. & Van Regenmortel, T. (2009). *Leven (z)onder Leefloon: Deel 1, Onderbescherming onderzocht*. HIVA: KU Leuven.

- Steenssens, K., Degavre, F., Sannen, L., Demeyer, B. & Van Regenmortel, T. (2010). *Leven (z)onder Leefloon: Deel 2, Methodiekboek bij Onderbescherming – Proactief Handelen vanuit het OCMW*. HIVA: KU Leuven.
- Steketee, M. & Vandenbroucke, M. (2010). Typologie voor een strategische aanpak van multiprobleemgezinnen in Rotterdam: Een studie in het kader van Klein maar Fijn – CEPHIR. Verwey-Jonker Instituut: Utrecht.
- Steunpunt Sociale Planning en Overleg, Dienst Welzijn en Gezondheid, Provincie Vlaams-Brabant (2007). *Dossier Ouderen in Vlaams-Brabant*.
- Steunpunt tot Bestrijding van Armoede, Bestaansonzekerheid en Sociale Uitsluiting (2012). *Strijd tegen Armoede: Een Bijdrage aan politiek Debat en politieke Actie*. Tweejaarlijks verslag 2010-2011.
- Strauss, A., & Glaser, B. (1977). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Chicago: Aldine.
- TerZake (2009/3). *TerZake Dossier: Aan Tafel in het Dorpsrestaurant*.
- Thissen, F. (2010). *Rural Poverty in Flanders*. Lezing voor Federaal Wetenschapsbeleid/Steunpunt ter Bestrijding van Armoede, Bestaansonzekerheid en Sociale Uitsluiting, 4 juni 2010.
- Vandelannoote, S., Martens, A., & Thissen, F. (1997). *Leefbaarheidsonderzoek in de Plattelandskernen van de Westhoek: Deel 2, Voorzieningenonderzoek*. Leuven: KU Leuven.
- Vandenbussche, J. (1998). *Sociale Uitsluiting in Plattelandsgebieden*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- Vandenbussche, J. (1999). De andere kant van het platteland: Sociale uitsluiting in plattelandsgebieden. *Alert*, 25 (1), 51-64.
- Vandenbussche, J., & Rasking, J. (2001). *De Hand aan de Ploeg: Sociale Uitsluiting in Plattelandsgebieden*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- Vlaams Netwerk van Verenigingen waar armen het woord nemen vzw. (2008). *Voorbereidende nota vertikaal overleg kwetsbare bewonersgroepen op het platteland*.
- Vlaams Netwerk van Verenigingen waar armen het woord nemen vzw (2008b). *Forumboek Gezondheid: Dichten van de Gezondheidskloof*. Verslag van forum 21 oktober 2008.
- VLM Vlaamse Landmaatschappij (2009). *Naar een Vlaams Plattelandsbeleidsplan: Visie & Aanzet tot Actie* (i.o.v. minister Plattelandsbeleid, afdeling Platteland, dienst Vlaams Geïntegreerd Plattelandsbeleid).
- Vranken, J. (2004). Algemene Inleiding: Jaarboek (13 jaar) kijkt terug op Verslag (10 jaar). In: J. Vranken, K. De Boyser, & D. Dierckx (Eds.). *Armoede en Sociale Uitsluiting: Jaarboek 2004*. Leuven: Acco, p. 25-52.

Websites

www.agricall.be

www.boerenoepenkruiispunt.be

www.cera.be

www.decenniumdoelen.be

www.efrem.be

www.fwa.be/WEBSITES/StartPage_UAW.htm

www.tussenstap.be

www.rechtenverkenner.be

Deelnemers aan de rondetafels in Vlaanderen en Wallonië

RONDE TAFEL 27 APRIL 2010 IN SCHAARBEEK

- Biets Benny, Adjunct Kabinetschef Armoede Vlaamse Overheid
- Bollen Karel, Opbouwwerker RIMO Limburg
- Catteeuw Carl, Gebiedswerking Provincie West-Vlaanderen
- Claeys Eric, Cera
- D'haeninck Sarah, Armoedefunctionaris Provincie West-Vlaanderen
- Daenen Lies, Cera
- Dekoninck Joke, Samenlevingsopbouw West-Vlaanderen
- De Vos Kristel, Decenniumdoelen
- Focke Riccy, Boeren op een Kruispunt vzw
- Hautekeur Gerard, Samenlevingsopbouw Vlaanderen
- Hollebecq Hannes, Landelijke Gilden
- Huygens Didier, Provincie Oost-Vlaanderen
- Kerstens Wendy, OASes – Universiteit Antwerpen
- Kolenberg Tom, Kabinetsverantwoordelijke Provincie Vlaams-Brabant
- Lhermitte Karel, Boerenbond
- Loos Heidi, Cera
- Mathijssen Carmen, Cera
- Meulemans Bert, Boerenbond
- Morlion Lode, Cera
- Persyn Els, Cera
- Robberechts Griet, Vorming en Opleiding Landelijke Thuiszorg & Cera
- Roeykens Eva, Plattelandsbeleid Vlaams-Brabant
- Rommel Steven, Samenlevingsopbouw Oost-Vlaanderen
- Van de Vreken Chris, Welzijnsschakel De Schakel vzw
- Van den Mooter Marleen, Welzijnsschakel De Schakel vzw
- Van Hecke Etienne, Prof. Dr. Emeritus KU Leuven
- Van Hootegem Henk, Steunpunt Bestrijding Armoede, Bestaansonzekerheid en Sociale Uitsluiting
- Vanhauwaert Frederic, Vlaams Netwerk van Verenigingen waar armen het woord nemen vzw
- Van Regenmortel Tine, HIVA KU Leuven & Bind-Kracht
- Verkinderen Stijn, Cera
- Vermeersch Anny, Decenniumdoelen
- Verschoore Dirk, EFREM vzw
- Vervaeet Nadine, Aandachtsambtenaar Armoede VLM

RONDETAfel 26 MEI 2011 IN MARCHE-EN-FAMENNE

- Berger Aline, asbl Article 27
- Borcy Patrice, La Locomobile

- Bourgeois Marie, Fondation Rurale de Wallonie
- Bricart Virginie, Panel Démographie Familiale, Université de Liège
- Bussut Muriel, Agricall
- Carrier Jean-Marie, Province de Luxembourg – affaires sociales
- Casman Marie-Thérèse, Panel Démographie Familiale, Université de Liège
- Charlier Joseph, RWLP – asbl Pays de Herve Futur
- Collet Edith, Cabinet du Ministre de l’Agriculture et de la Ruralité
- Dadoumont Benoît, Centre Local Promotion Santé Namur
- De Brabant Alain, Juge de paix à Marche
- de Crombrughe Carmen, Cera
- Dessogne Isabelle, Centre Local Promotion Santé Namur
- Diet Jacqueline, Union des Agricultrices Wallonnes
- Donck Valentine, Saveurs Paysannes
- Gérard Stéphane, Agence Immobilière Sociale
- Grégoire Sabrina, Croix Rouge
- Huet Brigitte, Union des Agricultrices Wallonnes
- Jallet Renaud, Maison des Solidarités – CPAS Marchin
- Kevelaer Christophe, Cera
- Kratzenstein Laurence, Aide en Milieu Rural
- Laffineur Nathalie, Intégra Plus
- Laperche Jean, Fédération des maisons médicinales
- Legros Catherine, asbl Article 27
- Lepièce Patricia, La Teignouse
- Linchet Stéphanie, Panel Démographie Familiale, Université de Liège
- Mahy Christine, RWLP
- Mairesse Christophe, SPW – Direction interdépartementale de la Cohésion social
- Martin Gwenaëlle, Fugea
- Martin Thierry, Cabinet du Secrétaire d’État à l’Intégration Sociale et à la Lutte contre la pauvreté
- Mathijssen Carmen, Cera
- May Xavier, IGEAT – Ulb
- Nisen Laurent, Panel Démographie Familiale, Université de Liège
- Noirhomme Robert, AIS
- Petit Dominique, Maison Médicale de Barvaux
- Poelaert Nathalie, Province du Brabant wallon – cohésion sociale et santé
- Rulot Christiane, Intégra Plus
- Rusalen Laura, Province de Liège – Maison du social
- Stroobants Veerle, Steunpunt tot Bestrijding van Armoede, Bestaansonzekerheid en Sociale Uitsluiting
- Tillieut Michel, Cera
- Toussaint Isabelle, Centre Local Promotion Santé
- Vanbellingen Romain, Province de Luxembourg – agriculture et ruralité
- Welter Monique, asbl Maison Blanche
- Zabus Alain, Cera

We kunnen er niet omheen: de armoedecijfers stijgen meer en meer. Dat is niet alleen het gevolg van de crisis die de financiële en economische markten teistert. Ook hoe het beleid en de samenleving hiermee omgaan speelt hierin een rol. In de steden komen we armoede letterlijk tegen op de straat. Op het platteland daarentegen blijft deze eerder verdoken, waardoor wij en de beleidsnemers er vaak aan voorbij gaan. Dr. Carmen Mathijssen, projectcoördinator bij Cera, deed een onderzoek naar armoede op het platteland.

Welke mensen leven in armoede op het platteland, wat zijn de knelpunten en belangrijk: hoe kunnen we oplossingen aanbieden? Een onderzoek op mensenmaat.

Dr. Carmen Mathijssen (°1976) werkt sinds 2008 bij Cera als programmacoördinator van de nationale armoedeprojecten. Ze is tevens vrijwillig onderzoeksmedewerkster bij LES, Laboratorium voor Educatie en Samenleving, KU Leuven.

In de reeks Horizonten verschenen eerder onder meer:

- Geestelijke Gezondheid ontsluit – Anders zijn aanvaard?
- Partners in Art - Het zichtbare verschil
- Reisgids voor microfinanciering
- Nieuwe kansen door Groene Zorg

samen investeren
in welvaart
en welzijn

Philipssite 5 bus 10 – 3001 Leuven